

LO PASTORELLET DE LA VALL D'ARLES (JOSEP BONAFONT) EN EL CENTCINQUANTENARI DEL SEU NAIXEMENT

NOTA PROEMIAL I TRIA DE POEMES D' "AIS" (1887)
I "AIS I ALBADES" (1914)

EDICIÓ A CURA D'ENRIC PRAT I PEP VILA

Josep Bonafont (1854-1935), mestre en Gai Saber, felibre, majoral, patriarca de les lletres rosselloneses, que va signar la seva poesia amb el pseudònim de *Lo pastorellet de la Vall d'Arles*, vicari d'Arles del Tec i més tard de Ribesaltes, rector a l'Esquerda (1883), Sant Marçal (1887) i Clairà (1894), degà d'Illa (1904), on va restar fins a la seva mort, i canonge de Perpinyà, fou, a parer del crític i professor Joan Amade, «el poeta més complet i més digne de nom de poeta, [...] el més eloqüent i delicat alhora, el més vigorós i el més sensible que hagi produït la terra rossellonesa».¹ En 1882 va

¹ «Lo Pastorellet est le poète le plus complet et le plus digne du nom de poète, c'est-à-dire à la fois le plus éloquent et le plus délicat, le plus vigoureux et le plus sensible, qu'ait produit la terre roussillonnaise; il personnifie par ses œuvres la renaissance catalane en Roussillon; il en est le point culminant, et son nom mérite de passer les étroites frontières de notre province... Il y a dans les tristesses de l'humanité un fonds d'inépuisable poésie. Mais chez *lo Pastorellet* l'élegie atteint vite à des proportions moins modestes que chez les autres élégiaques: elle élargit parfois son inspiration jusqu'au poème biblique ou évangélique, jusqu'au poème historique ou national... Sa poésie exhale alors dans le premier genre je ne sais quels purs et mystiques parfums de livres sacrés; et dans le second, où son âme de Catalan a frémi de belle indignation au spectacle de sa terre foulée aux pieds par le vainqueur, sa strophe semble se dresser toute en armes pour la défense et le châtement.

Là ne reside point toutefois la qualité maîtresse du poète. C'est un élégiaque dans le vrai sens du terme... Tout arrache des accents plaintifs à sa muse tendre et sensible. L'idée de la mort surtout est toujours présente à sa pensée. Devant l'écoulement des choses, il cherche autour de lui, pour y prendre pied, un appui ferme et résistant. Il nous a présenté en un très poétique symbole ces angoisses de son cœur à l'idée de l'au-delà. C'est d'abord dans la foi qu'il trouve la meilleure consolation: elle lui inspire de pieux et sincères poèmes. Mais cette consolation dont il a tant

publicar les obres del prevere Antoni Jofre² i en 1884 *Garbera Catalana*,³ la primera antologia catalana publicada al Rosselló, amb un pròleg de Jaume Boher. L'any 1883 havia participat activament en les festes literàries de Banyuls de la Marenda.⁴ La seva poesia es pot llegir a *Ays (Elegías catalanas)* (Perpinyà, Carlos Latrobe, 1887), el pròleg del qual es pot considerar com un manifest a favor de la renaixença de les lletres catalanes, i a *Ays y albasdes* (Perpinyà, Imprempta Catalana de J. Comet, 1914). L'any 1889 havia guanyat un premi extraordinari als Jocs Florals de Barcelona.⁵ L'any 1907 va publicar un *Estudi sobre els goigs*.⁶ En 1925 va editar la *Pastoral de Nadal* (Perpinyà, Comet), obra de pastorets, molt popular i representada a les escoles del Rosselló a la primera meitat del segle xx. Alguns dels seus articles i composicions poètiques figuren en diversos periòdics i revistes rossellonesos: *Journal commercial illustré des P.O.*,⁷ *Revue Historique et littéraire du*

besoin, il la demande encore à la terre natale, elle qui offre à ses yeux émerveillés le spectacle changeant ou gracieux de ces paysages, à notre âme avide de repos la paix et la sécurité de ces vallons à nos cœurs tourmentés par la soif de l'ideal le noble et rude exemple de ces hautes cimes» (Introduction a J. AMADE, *Anthologie Catalane. Les Poètes roussillonnais, avec introduction, bibliographie, choix de textes, traduction, et notes. Éd. de la Bibliothèque catalane, Imp.-Lib. Comet, Perpinyà, 1908* –text citat per Christian CAMPS a *Jean Amade - Joseph-Sébastien Pons. Deux écrivains catalans, tome I, Les Amis de J.-S. Pons - Occitania, Castelnau-Le-Lez, 1986*, pàg. 43. Jean AMADE va publicar dins la seva *Anthologie Catalane* els següents poemes de Bonafont: «Bernat d'Oms», «En la falda del Canigó», «Aniversari», «La veu de la Fou», «Epithalami» i «La font del Boix». J. DELPONT, a *Flors Rosselloneses. Aplec de Catalanades. Recullides per en... (Perpinyà, Imprempta [sic] Catalana d'en Joseph Payret, 1902)*, hi recull «Cant de Germanó». A l'*Album du Centenaire édité par le Journal des Pyrénées-Orientales*, juny, juliol, 1910, s/p, hi va sortir publicat el poema «Lo Canigó».

² *Las Bruxas de Carançà. L'escupinyada de Satanàs. La dona forte, etc., visuradas, anotadas y aumentadas per lo Pastorellet de la Vall d'Arles...*, Perpinyà: Imp. de Carlos Latrobe, 1882. Inclou «Refiladas», per lo Pastorellet de la Vall d'Arles.

³ *Garbèra Catalana* [antologia rossellonesa] per Lo Pastorellet de la Vall d'Arles, membre de la Societat de las llengüas romanas, amb un prólech de Mossen Boher, canonge. Perpinyà, Imprempta de Carlos Latrobe, Carrer dels Tres-reys, 1884, 122 pàgs.

⁴ August BOVER, «Pàtria i les relacions nord-catalanes de Jacint Verdaguer», *Anuari Verdaguer*, 1988, Vic, Barcelona, 1989, pàg. 215. August BOVER, «La festa literària de la Marenda (1883)», *Miscel·lània Joan Bastadas / 4*, AILC, PAM, 1990, pàgs. 147. Artur MASRIERA, «Aplech de catalanistas francesos y espanyols al Rosselló», *La Il·lustració Catalana*, 89 (30-VI-1883), pàg. 186.

⁵ «Lo Rosselló», *Jocs Florals de 1889*, Barcelona, Establiment de la Renaixensa, 1889, pàgs. 139-141.

⁶ *Revue Catalane*, 1907, pàgs. 70-75; 106-110; 136-143, 165-168, 196-199.

⁷ «Le Drame liturgique dans l'église d'Elne», *Journal commercial illustré des P.O.*, 1897-1900, pàg. 33. «Cançons populars catalanas», *Journal commercial illustré des P.O.*, 1901-1904, pàg. 33.

diocèse de Perpignan,⁸ *Le Roussillon*, *La Revue Catalane*,⁹ *Montanyes Regalades*,¹⁰ *La Veü del Canigó*,¹¹ etc. Publicacions de Barcelona, com *La Renaixensa*¹² i *La Lectura Popular*¹³ (dirigida per F. Mateu), de Vic, com *La Veü del Montserrat*,¹⁴ i *L'Autonomista*,¹⁵ de Girona, es van fer ressò de la seva obra poètica. Malauradament no disposem de cap estudi aprofundit sobre la seva poesia religiosa, patriòtica, d'exaltació paisatgística, cap valoració sobre el seu paper de patriarca, promotor i restaurador de la llengua i literatura catalanes al Rosselló, com a admirador i continuador de la poesia de Jacint Verdaguer,¹⁶ propagador de la fe catòlica amb nombrosos sermons,¹⁷ parlaments i escrits apològètics, on defensava l'ús de la llengua catalana en la predicació. Els interessats en el tema poden consultar els treballs que hem

⁸ «Aixo ray», *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1921, pàgs. 25-27. «Les goigs», *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1921, pàgs. 69-70; 86-88; 96; 123-125; 158-59; 1922, 4-6; 27-29; 55-57; 90-92. «Le reliquaire de Saint-Martin du Canigou», *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1923, pàgs. 65-66. «Figures de prêtres catalans. Le chanoine Boher», *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1923, pàgs. 3-4. «Pastoral de Nadal», *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1925, pàgs. 162-172.

⁹ «Le chanoine Boher», *Revue Catalane*, 1908, pàgs. 180-182; «Ile et les Angelets», *Revue Catalane*, 1908, pàgs. 155-158; «La Vierge de Thuir et Charlemagne en Roussillon», *Revue Catalane*, 1910, pàgs. 432-436; «Crits del poble», *Revue Catalane*, 1912, pàgs. 265-267; «Goigs de Santa Apolonia», *Revue Catalane*, 1915, pàgs. 143-145; «La Maitenance du Roussillon», *Revue Catalane*, 1920, pàgs. 177-183.

¹⁰ «Nos deux cantilènes: "Montanyes regalades", "Lo Pardal"», *Le Roussillon*, 28 mai, 9 juin, 1896.

¹¹ «Les Goigs», *La Veü del Canigó*, 1910, pàgs. 32-35; 1911, pàgs. 13-14.

¹² «Garbera Catalana», *Le Roussillon*, XIII, 1883, pàgs. 9-15. «A l'inspiradíssim cantor del nostre Canigó, D. Jacinto Verdaguer», *Le Roussillon*, XVI, 1886, pàgs. 61-64.

¹³ «Poesies», *Il·lustració Catalana*, núm. 308, s/d. [1919], pàgs. 273-296 (conté els poemes següents: «Cant Nuvial», «Goigs de les Glorioses Verges y Martires Santa Eularia y Santa Julia», «L'aucell del frare», «Lo Rosselló a ses germanes Catalunya, Valencia y Mallorca», «Lo salt de la doncella», «A Banyuls», «A Gethsemani», «A la llengua catalana al Rosselló», «Guillem de Cabestany», «Goigs de Sant Martí», «Fam y Sanch» (1475), «Epitalami»).

¹⁴ «El Rosselló», XII, 1889, pàg. 276; «Record del passat», XII, 1890, pàg. 380.

¹⁵ «Al Mariscal Jofre», dins *El Autonomista. Suplemento Literario*, 01-10-1993, pàg. 45.

¹⁶ Llegiu el poema, aquí antologat, «Al Canigó», dedicat a l'obra homònima de Verdaguer.

¹⁷ *Sermon catalan sur la Passion. prononcé le Vendredi Saint, 30 mars 1923 à la Cathédrale de Perpignan*, par le Chanoine..., Perpinyà, Barrière, 1923, 8 pàgs.; «Aux obsèques de M. Vergès de Ricaudy [président de la Societat d'Estudis Catalans], Oraison funèbre en catalan», *La Veü del Canigó*, núm. 7, 7-2-1911, pàgs. 47-48.

sabut trobar sobre la seva vida i obra.¹⁸ L'any 2004 es van commemorar els cent cinquanta anys de la seva naixença sense cap ressò especial, llevat d'un article de Pere Verdaguer, consignat a la bibliografia, i aquesta modesta tria dels seus poemes, que per diversos motius no ha pogut veure la llum fins ara. La seva poesia és gens o molt mal representada en les diverses antologies generals de la poesia catalana.

En l'edició d'aquesta breu antologia hem anotat els mots que podien oferir dificultat al lector no rossellonès (aclarim rossellonismes, gal·licismes i occitanismes més que no pas castellanismes) i hem modernitzat el text segons l'ortografia actual, però respectant la morfologia de l'original (només substituïm sistemàticament *ab* per *amb* i *hont* per *on*, excepte en l'únic cas on cal llegir la *t* davant de vocal –*ont he poat*–, mentre conservem l'*història*, *qu-inutils*, *qu-amb*, *cad-u*, *de odi*, *al entorn*, *del estany*, etc.). En els casos en què era dubtosa l'accentuació prevista per Bonafont (recordem que el rossellonès parlat substitueix per d'altres els mots esdrúixols del català central o els fa plans), hem optat per la pronunciació normativa (excepte en casos evidents pel context mètric, com la rima *barbares/rares*).

¹⁸Jean AMADE, «Chez nos poètes catalans. Lo Pastorellet de la vall d'Arles», *Revue Catalane*, 1913, pàgs. 215-216; Joan AMADE, «Lo Pastorellet et la renaissance catalane en Roussillon», *L'Indépendant*, 28 mai 1933; ANÒNIM, «Un hommage à [l'abbé Joseph] Bonafont. Lo Pastorellet de la vall d'Arles», *L'Éveil Catalan*, 1 octubre de 1926; «Joseph Bonafont», *Tramontane*, 1936, pàg. 28; Christian CAMPS, *Deux écrivains catalans. Jean Amade - Joseph-Sébastien Pons*, tome I, Les Amis de J.-S. Pons - Occitania, Castelnau-le-Nez, 1986, pàgs. 45-46; Eugène CORTADE, «Biographies rosselloneses», *Revista Catalana*, 5, 1970, pàgs. 23-25 i 7, 1970, pàgs. 27-32; Lluís CREIXELL, *Joseph Bonafont. Étude bio-bibliographique*, Mémoire de maîtrise, 1968, Faculté des Lettres de Montpellier; Lluís CREIXELL, «La Renaixença al Rosselló», *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, Estudis Universitaris Catalans, Curial Edicions Catalanes, 1992, pàg. 75; Simone GAY, «Le Pastorellet de la Vall d'Arles et la Renaissance de la langue catalane», *Cahiers des Amis du Vieil Ille*, núm. 55, 14 année, pàgs. 8-17; Carles GRANDÓ, «Le majoral Joseph Bonafont», *BSASLPO*, LIX, 1936, pàgs. 257-258; Enric GUTER, «Literatura Rossellonesa», *Revista Catalana*, núm. 10, 1971, pàgs. 10 i ss. [segons aquest estudiós, Bonafont «ha deixat inèdit un *Refranyer català* i un *Diccionari català*]; Manuel JORBA, «Els poetes de la Catalunya Nord», dins RIQUER/COMAS/MOLAS, *Història de la literatura catalana*, vol. 7, Barcelona, Ariel, 1986, pàg. 220; Charles LAFON, «Lo pastorellet de la vall d'Arles majoral du Felibrige», *Cahiers des Amis du Vieil Ille*, núm. 60, 1978; ABBÉ MARTY, «Un hommage à M. le chanoine Bonafont, curé-doyen d'Ille-sur-Têt», *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1926, pàgs. 157-161; J.S. PONS, «Lo Pastorellet et la renaissance en Roussillon», *Revue Catalane*, 15-10-1907, pàg. 324; J.S. PONS, «La poésie du Pastorellet de la vall d'Arles», *La Veü del Canigó*, 1914, pàgs. 178-184, i *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1926, pàgs. 162-169; «La poésie du Pastorellet de la Vall

TEXTOS

*Ais - Pròleg*¹⁹

Tu que tant nos has fet riure, Yorick, ¿a on ets?, ¿a on ets? – Les mil llagues que roseguen lo cor de la societat, les llàgrimes que traïdorament lo dolor nos arrenca, bé prou nos fan recordar massa soviny eixa paraula adolorida d'Hamlet. Avui, més que mai, tindriem menester de riure, i la rosellonesa terra, com los demás països, anhela un don Garcia, un nou Rector de Vallfogona; mes lo motillo de les rialles és trencat i la grana de les humanes alegries nos apar marcida en sa llavor. Amb lo toc dels morts, ab lo reclam del *De profundis* que pels aires escampillen les campanes, Lamartine i Musset, Heine i Verdaguer han escrit llurs immortals i melancòliques poesies: com ells plorarem, doncs, i com ells ara per ara ns asentarem, esperançant dies més alegres, sobre los marges dels rius de Babilona.

L'home que no ha plorat, ¿què sap, ell? Lo Rector de Vallfogona, lo gran burlaner, saborejà també los plors, puix sos últims cants són bo i xopats de llàgrimes: δαχρῦδεν γελασασα. Al mig de les seves xistoses befes, lo dolor lo corsecava, del mateix modo que la bèstia cautiva mossegava lo ninet de Sparta, amagada baix los plecs del seu capot. Escoltem-lo:

Ai!, sí. Per plorar pesars
que mos ulls són fonts, me dius:
no sols són fonts, sinó rius;
no sols són rius, sinó mars.

No cal dir, amb la sempre entristida senyora Amable Tastu:

Mon cœur peut battre encor de peine, mais de joie
Jamais, oh! jamais plus!

mes bé ns escaurà afegir amb Lluís Veuillot:

Le poète est celui qui pleure.

d'Arles: Ays y Albades», *Revue Historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, octubre de 1926, pàgs. 162-169; «La poésie du Pastorellet de la Vall d'Arles», *La Veu del Canigó*, 7-6-1914, pàgs. 178-184; «Parlament dit a Illa per l'homenatge a Mossèn Bonafont», *Almanach Català-Rossellonès de la Veu del Canigó*, 1927, pàg. 3; Pere VERDAGUER, «Josep Bonafont», *Revista de Catalunya*, 194, abril de 2004, pàgs. 3-6. Vegeu també: Dolors SERRA i KIEL, *Bibliografia de Catalunya Nord (1502-1999)*, Revista «Terra Nostra», núm. 100, 2001 (els núms. 159 i 214 de la bibliografia).

¹⁹ «Pròlech» a *Ays*, p. VII-XV (on porta la datació: «Arles sobre del Tec. en la festa dels Cossos Sants, 1887») i a *Ays y Albades*, p. 9-17.

Malheur à l'insensé qui rit!

Sí, desdixats los homes que sempre riuen! Desgraciats aquells qui no ploren mai, ja que totes les ànimes triades han sapigut plorar. «Beati qui lugent», ha dit Jesús, i des de l'hora en què arregà²⁰ de sos plors los olius de Getsemaní, les llàgrimes han esdevingut santes.

L'història de la Edat Mitjana no és altra cosa qu'un llarg plany: lo enamorat Petrarca i Dante lo diví anomenen nostra terra *terra lacrymosa*, i lo més commogut dels nostres poetes s'alaba, a dreta llei, «de haver algun cop plorat».²¹

«La primera vegada», exclama mossèn Verdaguer, «que algun de nosaltres volgué versejar, fou per a modular i deixar sortir a fora los sospirs que li feien mal, reclosos en lo pit; altrament, si'l sentiment no li hagués duit, tindria de fer encara la primera poesia; i de tots vos diré que los més bonics cants són los més tristos, i dels més bonics les posades més bones, si voleu, són aquelles en què un hi ha deixat caure més llàgrimes.»²²

L'inspiradíssim cantor del nostre Canigó ha traduït sense se'n adonar eixos versos de Musset:

Les plus désespérés sont les chants les plus beaux,
Et j'en sais d'immortels qui sont de purs sanglots.

«Déu», segons Ozanam,²³ «ha posat los poetes al mig de les societats que se'n van, com los aucells dins les ruïnes: per les consolar.» Lo plor del poeta, com lo plor del auell, ¿no és també un cant? I si sobradament plau al home lo llibre que reviscola i revifa sos propis sentiments: *orationem*,

²⁰ *arregà*: 'regà'.

²¹ Citació dels últims versos del poema «Tristesse» d'Alfred de Musset: «le seul bien qui me reste au monde | est d'avoir quelquefois pleuré».

²² «La douleur est poétique non moins que la joie et plus que la joie. Il y a dans les grandes tristesses de l'humanité un fond de poésie inépuisable. Tandis que la tristesse et les pleurs sont recherchés par l'art, toutes les fois qu'il s'agit de produire une impression profonde, la joie et jusqu'au sourire sont inexorablement bannis; ou du moins l'allégresse a besoin d'emprunter à un habile contraste quelque teinte de mélancolie.

L'âme humaine a le caractère d'une exilée: voilà pourquoi elle se plait dans les sentiments d'une tristesse paisible. Cela est si vrai que, même dans la nature, hors de nous, ce qui nous parle le plus au cœur, c'est tout ce qui porte en soi un caractère de tristesse et de désolation» (Monseigneur Freppel, *Œuvres complètes*). (Nota de Bonafont.)

²³ Frédéric Ozanam (Milà, 1813 - Marsella, 1853), apòlogista catòlic, un dels fundadors de la Societat de sant Vicenç de Patil.

quæ nobis cordi est, facile comprobare solemus, senti jo que mos *Ais* fàcilment tindran un ressò dins ton cor, lector amabilíssim.

No t'estranyis si mos plors són expressats en llengua catalana. ¿I que t sabria greu, que t'apuraries oir la llengua que has xuclat amb la llet? Aqueixa llengua, la llengua del teu bressol i de la teva llar, en la qual has après de la boca d'una mare los primers consells de religió i de sabiduria; la llengua dels teus treballs i de les teves ditxes, *zeixa* llengua la trobaries tu avui aspra, agralença, estantissa i regullosa?²⁴

En cap manera no pot ser.

Ningú més que nosaltres s'agrada del dolcíssim i encantador parlar de la nostra França; mes si'ns ensuperbim, com qualsevol, del francès, nos recordem també que «no pot estimar sa nació qui no estima sa província».

¿I qu'és lo que volem, nosaltres, los pocs catalanistes dels Pirineus Orientals que hem despenjat de les parets antigues la arpa dels nostres vells? Volem que lo nostre crit sia un toc de sometent que desperte la fe, les costums, les festes i la poètica història de la nostra terra. Volem mostrar als rossellonesos que la llengua que parlam és, aixís com ho diu Gaston Paris en sa *Revue du Monde Latin*, «una de les més guapes de la Europa»; qu'és Déu que l'ha feta exprés pel nostre país, que l'ha agradabilíssimament agermanada amb la nostra boca, ab lo color del cel i del sol, amb lo nostre vi que ls àngels hi canten, amb los aires tebis i embalsamats que'ns petonegen, amb les flors que hermostegen les nostres regalades hortes, amb lo bram dels còrrecs, amb les aigües que murmullegen i descabdellen llurs bombolletes de plata, amb la calor i lo fred, amb tot lo que hem de dir i amb tot lo que hem de fer.

I quan nosaltres cantem i parlem com lo poble canta i parla; quan a tots fem tocar amb lo dit que l'idioma dels nostres endrets és ple de seny, de virginal senzillès, de amistós atreviment i de mai prou escorcollada hermosura; qu'això és una deixa santa, una herència sagrada que Déu nos guard menysprear..., allavors, los pagesos, los treballadors, los menestrals, nostre pare, nostres germans, nostres veïns alcen lo cap tot estonats;²⁵ i després són contents, i després nos escolten; i nosaltres n'aprofitem pels hi tornar quelcom de tot lo qu'ells nos donen, en gitant dins llurs fronts

²⁴ *regullosa*: 'rogallosa' (Verdaguer).

²⁵ *estonats*: 'estranyats, sorpresos' (occ.).

encara nous la riquesa de la fe i de la intel·ligència i tot lo que fa l'home ferm i franc cristià.

Sí, la poesia campeja amb tota sa primerenca verdor al mig del poble. És ell que recapta ab cuidado les paraules que tan soviny nos falten; és lo poble qu'és lo gran poeta, i jo-l saludi ací com lo meu millor mestre.

Lector amabilíssim, vet aquí lo Segre, la Tet, lo Tec i los rius que se desaignen de les verdes Alberes, del rònc pic de Costabona i del abundós Canigó: ja pots poar i beure a glopades.

Diuen que, al dematinet, quan lo sol s'aixeca, una vapor prima i sedosament envellutada puja del mar blau: és la flor de l'aigua. De l'ànima del poble ix també un sentiment suau i perfumat com una viola boscatana: eix sentiment és la verdadera poesia.

Quan lo bon Déu caminava sobre la terra, ¿què feia lo bon Déu? Per redemir lo poble, li parlava en la llengua que li era natural i pròpia, i li deia –amb paraules enteses de tothom– coses tendres com lo amor, boniques com lo sol, fondes com la eternitat... Nosaltres, de segur, no podem, al seu igual, deixar rajar de la nostra boca la divina mel del Evangeli; mes, com desitjem també fer algun bé al nostre pròxim, seguirem Jesús com a nostre patró. Demanarem beure a la Samaritana, per donar beure, al nostre torn, a la Samaritana assedegada.

Præcipit sancta Synodus, diu lo Concili de Trente, *ut si opus sit et commode fieri poterit, sacra eloquia et salutis monita vernaculâ linguâ²⁶ explanent* (parochi). Eix precepte prou lo han complert los pastors de les nostres ànimes: los Excel·lentíssims i Il·lustríssims Saunhac de Belcastel i Gerbet procuraven fossen traduïts en català llurs savis manaments; los bisbes de Frejus i de Malines encomanaven, ara de poc, al clero, *en llengua materna*, de parlar als pobles, per medi del idioma vulgar; i ahir encara, al mig de molts picaments de mans, mossèn F. Roca, de tanta i cabal anomenada, dava, com a vicari capitular, deguda llicència a la encertada i fidel traducció catalana de les *Epístoles* i dels *Evangelis* del digníssim rector de Vilallonga de la Salanca.

Honra i glòria a mossens Salamó, Gelabert, Meliton, Molas, Marcé, Puig de Rivesaltes, Garreta, Casamajor, Jofre, Esperiquette, Juval, Boixeda d'Oms, Aymar, Boher, Rous, i a mil altres sacerdots de bona fusta, los quals,

²⁶ Els accents circumflexos indiquen que es tracta de mots en cas ablatiu.

no deixant de esser francesos, no s'han avergonyit de compartir als seus lo pa sencer de la doctrina cristiana! Al dia del judici, lo bon Déu no·ls hi dirà: *Seminastis multum, et intulistis parum... Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.*

Mà per mà, llegeix-los, doncs, mos pobres Ais –ais escampats per ci i per lla en fulles voladisses, barrejats avui amb alguns aires nous i alegres. Qual la rosa gita·ls aires del cel los olors que li sobren, he jo cantat cada vegada que he sentit lo menester de plorar. Algun cop, he emmanllevat la veu i lo to dels profetes i dels trobadors de França i de la veïna Catalunya: fàcilment te'n avisaràs²⁷ i m'agriràs ho haver fet. Si, amb tot, mos cants los trobes flacs i mal escaiguts, tingues per ells un poc de compassió:

Si male quid feci, veniam peto, si bene, grates.

Per lo demés... per la intenció que·ls ha dats a llum pública, bé prou la sap mon Déu, al qual m'encomani més que a ta indulgència, lector amabilíssim.

Bernat d'Oms²⁸

«*De la mort cruel perpetraren²⁹ los francesos a sinch decembre 1474, de Bernat d'Oms, governador dels Comptats de Rosselló y Cerdanya, per lo Rey de Aragó quel prengueren en Elna, y portaren lligat al castell de Perpinyà, ahont lo Rey de França manà lleuar lo cap junt al fosso y après feu posar a la punta de una llansa...*» (Andreu BOSCH, *Titols de honor de Rosselló y Cerdanya*, lib. I)

“Au, fadrins catalans, cordeu-vos l'espardenya;
tu, segador, deixa ton blat.
del cim de Madaloc³⁰ un foc roig nos ensenya

²⁷ *te'n avisaràs*: 'te n'adonaràs' (fr.).

²⁸ *Ays*, p. 35-38; *Ays y albadès*, p. 31-34. Sobre la figura històrica de Bernat d'Oms, es poden llegir els treballs següents: «Don Bernard d'Oms [par un descendant de la famille]», *Le Publicateur des P.O.*, 27, 1837; Dominique-Marie-Josep HENRY, «Réplique au texte sur Bernard d'Oms», *Le Publicateur des P.O.*, 28, 1837; «Réplique à M. Henry pour Don Bernard d'Oms», *Le Publicateur des P.O.*, 30, 1837; «Bernat d'Oms», dins Jean CAPEILLE, *Dictionnaire des Biographies Roussillonaises*, Marsella, Laffite Reprints, 1978, pàgs. 413-414; Josep CALMETTE, *Louis XI, Jean II et la révolution catalane*, Toulouse, Privat, 1903.

²⁹ *perpetraren*: se sobreentén 'que perpetraren'.

³⁰ *Madaloc*: «Torre de senyals situada al cim del pic Tallafarro, a uns 600 m alt, sobre de l'Albera marítima, al límit dels termes de Cotlliure i de Banyuls de la Marenda (Vallespir). És d'ori-

que lo francès, anit, darrere una alta penya,
lo traïdor!, s'és ell amagat.

–Guerra o esclavitud! –nos diu eixa nissaga,
minyons, anem! lo ferro-l puny.
que cada cop per ells sia una mortal plaga:
que caiga l'enemic com cau sota la daga
l'espiga en los primers de juny!

I què fem de sembrar la terra abundosa
si l'estranger al cap d'un poc
rapinya-ls nostres fruits ab sa mà temerosa?
primer que-ls camps daurats ell trepitjar ne gosa,
llamp de llamp!, hi calarem foc.

Del cruel esparver en les ungles urpida,
la ciutat d'Elna és dins l'esglai.
Homes valents, oiù la pàtria que vos crida,
la pàtria que badalla y que-s veu escarnida?
Elna morir!... n·ho³¹ serà mai!

Quants són? I què us fa? Prou, després la batalla
l'escorbàs³² i los llops cervers³³
ja sabran los comptar!³⁴ Apa, 'gafeu la dalla:
estessem i matem, ardits, en la batalla,
i si sem³⁵ pocs, ja serem més!

* * *

gen romà o islàmic, i té 30 m d'alçada. Ha estat anomenada *torre del Diable*, lligada a una llegenda de bruixes» (GEC).

³¹ *n·ho*: per *no ho*.

³² *escorbàs*: 'corb' (diu Joan Coromines que *corb* té la concurrència de *corbàs* i d'*escorbàs* –cita «Roc de l'*Escorbàs* a Cornellà de la Ribera; el Gorg dels *Escorbassos* a Bula Terranera», DECat, II, p. 922).

³³ *llop cerver*: «espècie de denominació per antífrasi d'un animalet bastant flac i tímid, donant a entendre que vivia de devorar els cervos, tal com els llops, de devorar ovelles» (DECat, II, 689).

³⁴ *los comptar*: 'comptar-los'.

³⁵ *sem*: 'som' (ross.).

En Oms aixís digué: –Lo corn i la campana
toquen a sometén;
renillen los cavalls en la polsosa plana
i volen com lo vent.

Ressona lo rumor de les blanques espases
com un llastimós toc;
rauc³⁶ lo ferro rebot, ja més roig que les brases
que rellisquen pel foc.

I al tall de la llança antiga i rovellada
la carn bada i s'obreix;
la sang borbolejant, a regueres vessada,
lo Reart enrogeix.

De morts i de nafrats jau una immensa estesa
sobre'l sorral del mar;
lluïten los catalans amb febrosa ardelesa
sens d'un pam recular.

Mes ai!, ara tot d'una en lo camp tot se calla:
pus clams i pus brogit.³⁷
Oh Verge dels Dolors!, del seu cavall davalla
en Bernat bo i ferit!

Lo sol que, ansiós, del Canigó mirava
l'eixida del combat,
bromós, trist, pensatiu, a baix de la mar blava
arreu³⁸ s'és enfonsat.

* * *

³⁶ *rauc*: 'ronc, rogallós'.

³⁷ *pus clams i pus brogit*: 'ja no hi ha] més clams ni més brogit'.

³⁸ *arreu*: de seguida (ross.).

Tot és dol, tot és tristesa,
tot és plor en Perpinyà,
quan en la llança francesa,
lo cap d'Oms, de gran bellesa,
al castell ne penjolà.

Llàgrimes de fel derrama
ara'l català vençut;
als aires son dolor brama,
i ne trosseja la llama³⁹
de l'espasa i de l'escut.

Les faldes tan regalades
del encantat Rosselló,
ahir de flors matisades,
avui ne són endolades
com foguejades pel tro.

On gronxolava l'espiga
lo seu fruit ros i granat,
ara apar aspra garriga
on mai la mà beneïda
de l'home res ha sembrat.

En lo bosc l'aucell piuleja
un cant trist com un gemec;
lo riu pus⁴⁰ no mormoleja;
la mar, sola, xiuxiueja,
i sa veu sembla un renec.

Oh! qui·ns dirà la recança
qu'en Oms dins los cors deixà!
Viu, ell era l'esperança,

³⁹ *llama*: 'flama' (cast.).

⁴⁰ *pus*: 'més'.

l'estrella i l'arc de bonança
del realme català.

D'en Bernat la sort estranya,
ploreu, gent del Rosselló;
ploreu plana i muntanya,
Vallespir, Conflent, Cerdanya;
plora, nevat Canigó!

*En la falda del Canigó*⁴¹
O liberté, fille des solitudes !
V. DE LAPRADE

Bé·m plau, quan de l'hivern⁴² la freda alenada
se gronxola i se plany dins lo boscam en dol,
prop del meu ramadet, al mig de la diada,
sobre un capçal de roc m'estirar, que m'agrada!,
tot espeternellat⁴³ als repetells⁴⁴ del sol!

Lluny del bruig⁴⁵ enfadós, al cim de la devesa,
com s'eixampla mon cor, baix un aïret flagrant!
Llibertat, llibertat, de tu quina ardelesa!...⁴⁶
Quan som a la ciutat no comprinc ta bellesa:
amb los altres, ¿què som?, mes sol... que·m senti gran!

Als peus d'eixos penyals que sempre·ls llamps trossegem,
en son puig altaner i lo cap dins la neu,
s'alça lo Canigó..., sos blancs cabells groguegen

⁴¹ «En la falda del Canigó», *Ays*, p. 51-52, i *Ays y Albades*, p. 35-36.

⁴² *de l'hivern*: sic a l'original, segons el model francès d'apostrofació.

⁴³ *espeternellat*: «estirat apàticament, cames ençà, braços enllà» (P. Verdaguer).

⁴⁴ *repetells*: 'baterells de sol'.

⁴⁵ *bruig*: 'brogit'.

⁴⁶ *ardelesa*: 'gallardia, coratge'. Generalment escrit *ardalesa*, com ho fan el mateix Bonafont i els diccionaris de Botet i Verdaguer, però ja que ve de l'occità *arderécia* (com assenyala P. Verdaguer), caldria escriure-ho amb *e*.

ara que·ls darrers raigs del sol ne petonegen
l'hermosíssim vestit del gegant Pirineu.

Tu, Palet de Roland, en ta negra esplanada,
¿te recordes d'eix temps on, del teu sitial,
pujava cap al cel l'estranya flamarada
que, fantasma mortal, per una nit gibrada,⁴⁷
rogejava·ls entorns de la teva fornal?

Lo vent xiulava, trist, al bosc de romeguera,
quan, ja més mort que viu, un jovenet lligat
cremava a petit foc...⁴⁸ Sobre la penyatera,
un sacerdot revell, de blanca cabellera,
escorcollolava un cor amb sor coltell sagrat.

Tot calla i dorm avui en tes falde asproses.
Sols lo mormoll dels rius ab lo bel dels anyells
s'agermana, i de les abelles delitoses
l'eixam, joguinejant ab las flors ja descloses,
brunzineja, i sols s'ou lo cant dels pastorells.

Super Flumina⁴⁹

SALM CXXXVI

A la vora dels rius de Babilona,⁵⁰ un dia,
cansats d'arrossegar nostra llarga agonia,

⁴⁷ *gibrada*: 'gebrada'.

⁴⁸ *a petit foc*: 'a poc foc' (fr.).

⁴⁹ *Ays*, p. 59-60 i *Ays y albadés*, p. 45-46. El títol prové del salm 136 (o 137, en la numeració grega), del qual és una traducció i en part una adaptació a la situació dels nord-catalans dins del món de la francofonia oficial («Vora els rius de Babilònia | ens assèiem i ploràvem | d'enyorança de Sió; | teníem penjades les lires | als salzes d'aquella ciutat. || Els qui ens havien deportat | volien que cantéssim; | ens demanaven cants de festa| els qui ens havien entristit: "Canteu-nos algun càntic de Sió". || ¿Com podíem cantar cants del Senyor | en una terra estrangera? | Si mai t'oblidava, Jerusalem, | que caigui en l'oblit la meva dreta. | Que se m'encasti la llengua al paladar | si deixés d'evocar el teu record, | si no posés Jerusalem | al capdamunt dels cants de festa. ||

derramàvem sospirs i llàgrimes de fel;
mentres ton fresc record, oh, Sion regalada!,
volava per l'espai, i que nostra mirada
escorcollava ton blau cel.

Érem aquí sentats, i nostres lires mudes
penjaven dels salzes⁵¹ a les branques ramudes,
llavors que los dolents qu'ací·ns han desterrat
nos deien: «Cantau-nós⁵² una d'eixes alba des
qu'en la terra pairal rajaven, de vegades,
del vostre cor ganós⁵³ i grat».

Aires⁵⁴ del meu país, cançons de mes muntanyes,
¿jo vos faria oir en regions estranyes
per alegrar un poble i burlaner i va⁵⁵?
No. Primer olvidar lo sé⁵⁶ que m'ha dat vida,
i primer avorrir de un odi sens mida
mes hermoses valls de Judà.

Recorda't, Senyor, | com parlaven els d'Edom | el dia que caigué Jerusalem: | "Arraseu-la, arraseu-la | arran dels fonaments!" | Babilònia, com seràs devastada! | Feliç el qui et farà | el que tu ens vas fer a nosaltres! | Feliç el qui et prendrà les criatures | per esclafar-les a la roca», Bíblia interconfessional).

⁵⁰ *Babilona*: catalanització de la forma francesa. *Babylone*.

⁵¹ *salzes*: en totes dues edicions del poema hi ha *salzers*; amb *salzes* l'hemístiqui queda coix, però no sembla que altres raons a part de les mètriques facin imaginable una lectura del mot com a agut (ja que la grafia *salzer*, freqüent abans de la normativa fabriana, resulta d'una interpretació errònia de la pronunciació normal, *salze* (interpretada com a *sälzer*, amb la erra muda). No ens podem confiar de la manca d'accent, ja que en un mateix poema, «Cap al Cel», tant trobem *calzer* com *cälzer*: «perqué ton *calzer* d'or» (*Ays*, p. 30, *Ays y Alba des*, p. 152), «mon *cälzer* de olors al ventijol llauger» (p. 33 i p. 154).

⁵² *cantau-nós*: tot i que a l'original hi trobem *cantáunos*, la mètrica de l'alexandrí demostra que la pronunciació que preveu Bonafont és la que s'avé amb la fonètica del rossellonès.

⁵³ *ganós*: 'desitjós'.

⁵⁴ *aires*: 'tonades, cançons' (fr.).

⁵⁵ *i burlaner i va*: 'tan burleta com va'. *Burlaner* 'burleta, que fa burla'.

⁵⁶ *lo sé*: 'el sí, el pit, la sina' (en rossellonès *la e és mitjana*; el DCVB i el *Vocabulari rossellonès* de Renat Botet grafien *sé*; el DECat i el *Diccionari del rossellonès* de Pere Verdaguer, *sé*; el *Diccionari Català-Occità / Occitan-Catalan* de Claudi Balaguer i Patrici Pojada consigna que en occità és *sen*, amb e tancada).

Santa Jerusalem, mare desventurada,
 que crides vanament ta raça escampillada,⁵⁷
 tu que potser mai més, mai més, mare, veuré;
 si, per mon mal voler, lo teu nom de l'història
 sigués mai esborrat, i si dins ma memòria
 de tu degués jo fer malbé;⁵⁸

ai, sí!, que tot arreu⁵⁹ al paladar ma llengua
 s'agafi, i·l lloc⁶⁰ de clams de menspreu i de mengua⁶¹
 no pogués piulejar qu·inútils ganyidets;⁶²
 que ma cítara d'or, baix⁶³ ma mà empedida,⁶⁴
 se calli i que no mai trobi, avergonyida,
 sos tan alabats rellisquets.⁶⁵

Recorda-te, Déu meu, del dia indescuidable
 on los infants d'Edom,⁶⁶ de⁶⁷ llur veu espantable,

⁵⁷ *escampillada*: 'escampada, dispersada' (occ.).

⁵⁸ *de tu degués jo fer malbé*: 'fer menyspreu, parlar malament'? (no hem trobat referències a aquest sentit, una mica diferent de l'habitual –segons Coromines, el sentit de *fer malbé* ha anat des de 'fer mal profit', en R. Muntaner, fins a l'actual 'malbaratar-se, fer mala fi, anar a la pèrdua', que ja es troba en B. Metge).

⁵⁹ *tot arreu*: 'de seguida' (ross.).

⁶⁰ *i·l lloc de*: 'i al lloc de, i en lloc de' (a l'original hi ha *y'l lloch de*).

⁶¹ *mengua*: l'expressió *fer mengua* és 'menysprear, ridiculitzar' (cast.).

⁶² *no pogués piulejar qu·inútils ganyidets*: 'pogués només piulejar inútils gemecs' (fr.). *Inútil* apareix sense accent en totes dues edicions, però això no dóna cap certesa de la pronunciació que suposava Bonafont (en el poema següent hi ha *únich*). *Ganyidets* són 'udols, grinyols (de queixa)' –hem corregit *guanyidets*, ja que creiem que *gua-* per *ga-* és només una grafia afrancesada; cf. occità *ganir, ganidar*).

⁶³ *baix*: 'sota'.

⁶⁴ *empedida*: 'impedida'.

⁶⁵ *rellisquets*: creiem que es refereix als efectes de *glissando*, obtinguts fent lliscar els dits sobre les cordes de l'instrument (traducció del fr. *glisser* 'lliscar, relliscar'; *rellisquet* no consta en cap diccionari català amb aquest sentit).

⁶⁶ *los infants d'Edom*: 'els fills d'Edom' (fr.). «Edom era una regió situada al sud-est del Mar Mort, en les anomenades muntanyes de Seïr. Es considerava que els edomites eren descendents d'Edom, sobrenom d'Esau, germà de Jacob i fill d'Isaac»; «els edomites no van ajudar els de Jerusalem quan la ciutat caigué en poder de Nabucodonosor»; «...la destrucció de Jerusalem per Nabucodonosor, que els edomites van aprofitar per saquejar Judà (vegeu Ez 25,12-14; 35; 36,5)...» (notes de la *Bíblia Catalana*, traducció interconfessional).

daven nova ardelesa⁶⁸ a l'enemic cansat:
«A baix, Jerusalem!», ne cridava llur boca,
i ls nostres queien morts, cad-u⁶⁹ sota una roca
de les parets⁷⁰ de la ciutat.

Beneït sia aquell, malvada Babilona,
quí de ton cap altiu ne traurà la corona
i esbocinarà ton ceptre de gegant;
beneït, beneït aquell qu-amb⁷¹ mà ferrenya
tos fills aixafarà contra una asprosa penya,
un a un los destrossejant!

Una passejada al cementeri⁷²

*Tu tamen extincto feralia munera fertō,
deque tuis lacrymis humida certa dato;
quamvis in cinerem corpus mutaverit ignis,
sentiet officium mæsta favilla pium.*

OVIDI⁷³

¿Oïu? ¿Per què, rauquillosa,⁷⁴
la campana, de⁷⁵ sa llosa,
llança un plany de desconsol?
¿D'on sall⁷⁶ eix baf de tristesa?
¿Per què la naturalesa,
avui, desmaiada, estesa,
jau en son mantell de dol?

⁶⁷ *de*: 'amb' (fr.).

⁶⁸ *ardelesa*: 'gallardia, coratge'.

⁶⁹ *cad-u*: respectem la forma *cadhú* (cf. fr. *chaqu'un*).

⁷⁰ *parets*: 'muralles' (cf. fr. *muraille* 'mur' i 'muralla').

⁷¹ *amb*: a l'original, escrit sempre *ab*.

⁷² *Ays y Albadés*, p. 111.

⁷³ *Ovidi*: a l'original, *Ovide*.

⁷⁴ *rauquillosa*: 'rogallosa' (Conflent).

⁷⁵ *de*: 'des de' (fr. *dès*).

⁷⁶ *sall*: 'surt' (de *sàller* o *sallir* 'sortir').

Veniu!... Entre les rengletes
de tombes, fredes, quietes,
ve s'agenollar⁷⁷ la gent.
Garlandes de flors negrenques,
rams de roses tardanenques
o violes riberenques
duen als morts, per present.

Al mig de les creus de pedra,
prop dels xiprers i de l'hedra,⁷⁸
regant tot d'un amarg plor,
van ells, la⁷⁹ cara entristida,
veure en terra beneïda
lo clot que conté llur vida,
sent nafrat i mort lo cor.

–Bon vell, digues-me, ¿què't mena
en eix camp de dol i pena
qu-eixuguen tos blancs cabells?
Amb tos ulls foscos,⁸⁰ ¿veuries⁸¹
tos infants,⁸² tes alegries,
per tu fent mainatgeries?⁸³
No flacaries⁸⁴ amb ells!

Fillet que plores ta mare,
ton pa t'estalviant ara
per poder li donar⁸⁵ flors,

⁷⁷ *ve s'agenollar*: 've a agenollar-se' (a l'original, *se genollar*).

⁷⁸ *hedra*: 'heura' (occità *edra*, del llatí *hedera*).

⁷⁹ *la*: 'amb la' (fr.).

⁸⁰ *ulls foscos*: en el sentit que ja no hi veuen gaire.

⁸¹ *veuries*: '¿és que pots veus...?' (fr.).

⁸² *tos infants*: 'els teus fills' (cf. fr. *enfant*; però ja usat amb aquest sentit en català medieval, DCVB).

⁸³ *mainatgeries*: 'criaturades, coses pròpies d'un mainatge'.

⁸⁴ *flacar*: 'fallar, flaquejar'.

⁸⁵ *poder li donar*: 'poder donar-li'.

¿és qu'ix d'eixa fossa ombrosa
una veu dolça, amorosa
–veu de mare carinyosa–,
un raig que seca tos plors?

Tu, pobra desconsolada,
qu'estàs, l'ànima esquinxada,⁸⁶
sobre eix lloc, sens moiment:⁸⁷
¿hauries, entre les roses,
vist ton fill sota les lloses,
amb ses parpelles gaitoses⁸⁸
t'espia⁸⁹ mig somrient?

Ai! No, no·s⁹⁰ pas cap quimera:
veig més lluny qu'aquesta terra,⁹¹
veig més enllà del fossat.
Oh tu, meitat de ma vida,
ton dolç record me convida
a ofegar la ferida
de mon cor esbocinat!

Plora, plora... Nit i dia
digues tos ais d'angunia,⁹²
oh, campana de la mort!
Sempre me serà penosa
la memòria llastimosa
del dolç amic, que, envejosa,
m'ha robat la cruel sort!

⁸⁶ *l'ànima esquinxada*: 'amb l'ànima esquinxada' (fr.).

⁸⁷ *moiment*: 'moviment'.

⁸⁸ *gaitoses*: 'que guaiten' (de *gaitar* 'guaitar', Botet).

⁸⁹ *t'espia*: 'mirar-te' (*espia* 'mirar').

⁹⁰ *no·s*: 'no és'.

⁹¹ *veig més lluny...*: veig més enllà d'aquesta vida terrenal.

⁹² *angunia*: (pronunciat *angunia*, no *angúnia*) per *agonia* (sembla un creuament entre *angúnia* i *agonia*; no enregistrat).

A la llengua catalana de Rosselló⁹³

Ai, qui t'ha vist i qui-t veu!
VÍCTOR BALAGUER

Hosanna, llengua catalana!
Prou avergonyiment, mengües i menyspreus!
Dels avis hermosa galana
–oh, mare del meu cor!–, avui és en gitana⁹⁴
que-t miren los teus fills, oh los infiels hereus!

Ai!, quan veig ta arpa endolada
penjada trista i muda als salzes⁹⁵ del camí;
i quan –oh, pobre abandonada!–
per los teus jo te veig crudelment porrejada,⁹⁶
a trossos lo meu cor se esquinxa⁹⁷ en mi!

¿On són, on són les refilades,
los suaus cants d'amor dels antics trobadors?
Muntanyes regalades,
*Pardal quan s'acotxava*⁹⁸ amb tes dolces finades,⁹⁹
no vos remuguen¹⁰⁰ més lleals admiradors!

⁹³ *Ays y albadés*, p. 147. «Oda llegida a Banyuls-sobre-del-mar, lo dia 17 de juny 1883, en la Festa Literària, presenciada per nostres germans de Catalunya, de València i de les tres illes Balears» (nota de Bonafont).

⁹⁴ *en gitana*: 'com si fossis una gitana' (fr.).

⁹⁵ *salzes*: a l'original hi ha *salzers* (vegeu la nota 51; aquí la lectura *salze* és clarament més eufònica dins el vers).

⁹⁶ *porrejada*: 'feta malbé', i també 'menyspreada' (Botet, Verdaguier).

⁹⁷ *esquinxa*: 'esquinça' (Botet, Verdaguier). Bonafont escriu *esquintxa*, en d'altres llocs, *esquinxa*).

⁹⁸ *quan s'acotxava*: referència a la cançó popular *Lo Pardal* («Lo Pardal quan s'acotxava | feia remor | per mirar si el sentiria | lo seu amor»). Bonafont va editar les dues cançons populars més conegudes del Rosselló: «Nos deux cantilènes: "Montanyes regalades". "Lo Pardal"», *Le Roussillon*, 28 mai, 9 juin, 1896.

⁹⁹ *finades*: ? (¿per *fineses*? –¿potser perquè *finesa*, segons Botet i Verdaguier, ha pres en rossellonès, per antífrasi, el sentit de 'bestiesa'?–; ¿error per *filades* 'refilades'?; ¿derivat d'*afinar* un instrument?).

¹⁰⁰ *remuguen*: en el sentit de *canten* (és a dir, ja no hi nous lleials admiradors que entonin aquestes cançons, abans tan estimades en el Rosselló).

Nina de l'ull dels nostres pares,
tots los savis de tu varen s'enamorar...
mes avui per llengues¹⁰¹ barbares¹⁰²
van ja s'ensenyorint, i·ls teus amics són rares,¹⁰³
i pertant¹⁰⁴ –oh, maretal!– ¿a tu què comparar?¹⁰⁵

Lo vent que dins los verns mormola,
l'oreig embalsamat¹⁰⁶ que·m cobreix del¹⁰⁷ seu bes,
lo rossinyol que se gronxola
al so de ses cançons i suaument trillola,¹⁰⁸
prop de¹⁰⁹ ton clam tan fresc, ¿què són ells?... Un no-res!

¿Què·t comparar?...¹¹⁰ Més saborosa
no és la verge mel en son buc merletat;
l'olor de la rosa ufanosa
no perfuma l'alè com ta veu dolça, airosa,
manyaga del meu cor!... Ho sap qui t'ha parlat!

Ho sabeu, fills de Barcelona!
Avui lo Rosselló, per vostres cants despert,
veurà la llengua, sa bessona,
lo front engarlandat d'una¹¹¹ rica corona
i d'un ramell de flors i de llorer cobert.

¹⁰¹ *llengues*: 'llengües'.

¹⁰² *barbares*: la rima no deixa dubte sobre la lectura (recordem que en rossellonès parlat no hi ha mots esdrúixols).

¹⁰³ *rars*: 'rars, escassos' (fr. *rare*).

¹⁰⁴ *pertant*: 'tanmateix' (occ. *per tant* i fr. *pourtant*).

¹⁰⁵ *a tu què comparar?*: '¿què hi ha que es pugui comparar amb tu?'.

¹⁰⁶ *embalsamat*: 'suaument perfumat'.

¹⁰⁷ *del*: 'amb' (fr.).

¹⁰⁸ *trillola*: 'tritleja' (*Conflent*; DCVB l'escriu *trillolar* però en consigna només la pronúncia *trillolar*; no és a Botet ni a Verdaguier).

¹⁰⁹ *prop de*: 'en comparació amb' (fr. *près de*).

¹¹⁰ *què et comparar?*: '¿a què comparar-te?'.

¹¹¹ *d'una*: 'amb una' (fr.).

Als peus de vostra Moreneta,
un dia, Verdaguer, en son únic parlar,
deia amb sa veu amoroseta:
«Verge de Montserrat, oh, la nostra mareta!,
oh, àliga real!, portau-nos a volar!».¹¹²

Eixa pregària carinyosa,
nosaltres, aucellets qu'amb vós volem cantar
la nostra llengua tan hermosa,
vos la diem també amb ànima delitosa:
«Àligues espanyols,¹¹³ portau-nos a volar!».

Alça't doncs, ma Reina amada!
Eixa corona d'or, d'estrelles i de flors
que'ls nostres vells t'havien dada,
nosaltres, los teus fills, hereus dels trobadors,
ho jurem: sul¹¹⁴ teu front arreu¹¹⁵ l'haurem posada!

Per mi, pobre *Pastorellet*,
si, com francès, soviny tinc de fer francesades,
ton parlar tan guapet
sempre l'alabaré amb llavis refrescades,¹¹⁶
me recordant que't som¹¹⁷ xurruptat¹¹⁸ amb la llet.

¹¹² Aquests versos podrien pertànyer a una edició primerenca del poema «A la Verge de Montserrat», inclòs més endavant en el recull *Pàtria* de 1888. Agraïm a Ramon Pinyol i Torrens aquesta referència.

¹¹³ *àligues espanyols*: en fr. *aigle* és masculí (però Botet el considera femení en rossellonès).

¹¹⁴ *sul*: 'sobre el' (contracció de *sus* i *el*).

¹¹⁵ *arreu*: 'de seguida'.

¹¹⁶ *llavis refrescades*: *lèvre* és femení en francès.

¹¹⁷ *et som*: 't'he' (*ser* usat com a auxiliar).

¹¹⁸ *xurruptat*: 'xarrupat' (Botet, Verdaguer).

Cap al cel¹¹⁹

Amore languéo.

Cant. II

LA ROSA

A polit¹²⁰ i sens bruig,¹²¹ ses hermoses estrelles
la nit replega al cel. Oh, mudes sentinelles,
¿no vetllareu doncs més mon dol i mon dolor?
Si jo pogués també, al mig de la foscor,
ma corola amagar i·m dormir en la serra!...
Voldria jo morir!..., me desplau ja la terra,
i lo sol, ell mateix,¹²² a mi m'apar ben trist.
Lo miri¹²³ de reüll antes de l'haver vist.¹²⁴
¿Ho dire? Eix raig d'or que l'Orient aclara,
eix remor, eixos cants, eix himne que s'ou ara,
ben lluny de m'encantar, me donen enyorer!¹²⁵
Oh, nit!, no·m fugis, doncs, oh, nit, empara-mé!

COR D'AUCELLS

A gosar¹²⁶ de la vida
l'alba ja nos convida:
a sa veu responem;
de la naturalesa
amics, tots amb vivesa,
l'hermosura cantem.
¿Mes què tens, oh floreta?
¿Per què ton calze d'or
tanques, trista, inquieta?

¹¹⁹ *Ays y Albades*, p. 151.

¹²⁰ *a polit*: 'a poc a poc'.

¹²¹ *bruig*: soroll, brogit.

¹²² *i lo sol, ell mateix*: 'i fins i tot el sol' (fr.).

¹²³ *miri*: 'miro'.

¹²⁴ *de l'haver vist*: 'd'haver-lo vist'.

¹²⁵ *enyorer*: 'enyor' (rossellonès).

¹²⁶ *gosar*: 'gaudir'.

¿Per què, tan boniqueta,
menysprees¹²⁷ l'amor?

LA ROSA

Oh!, qui·m parla d'amor! Poruga i tremolosa,
en eixa vall de plors, ¿com viuria ditxosa?

LO ROURE

Oh, flor desacorada!,¹²⁸ escolta un vell soldat;
Déu nos posa en eix mon per la lluita i·l combat.
Lo parpallol,¹²⁹ l'aucell, lo llamp, la tramuntana
t'espantaran, potser, pobra flor bosquetana;
mes alça, alça·l cap i no vulles morir.
¿Quin mèrit té lo ser que res no vol sofrir?
Demà·t desfullaras... Ou la veu amistosa
qu·en los aires s'escampa, entristida, ansiosa.

LA VALL

No corris més, oh riu tan blau;
calla tes dolces canturies,¹³⁰
i vosaltres, filletes mies,
oh flors al bàlsam¹³¹ tan suau,
aclucau vostres ulls, no saludeu l'eixida
del sol que ve¹³² lluir.
Ma flor la més amada, a penes espellida¹³³
per sempre·m vol fugir.

¹²⁷ *menysprees*: a l'original, *menisprehas* (en Botet i Verdager hi ha, com en occità, *mespresar*).

¹²⁸ *desacorada*: 'descoratjada'.

¹²⁹ *parpallol*: 'papallona'.

¹³⁰ *canturies*: per *cantúries*.

¹³¹ *al bàlsam*: 'de perfum' (fr. *au baume*).

¹³² *ve*: 've a'.

¹³³ *espellida*: 'florida, acabada d'obrir'.

LA ROSA

Oh!, mare ont he poat ma vida carregosa,
comprèn lo meu desvari i mos amargs dolors.
La bellesa del món m'és a mi horrorosa;
tinc jo lo mal del cel... Oh, perdona mos plors!

LO XIPRER

Beneït sia Déu! Déu, que t'ha dat, germana,
un cor assedegat de vida novençana!

LA ROSA

Aibre¹³⁴ de dol vestit, tu qu'estens amb recel
la sombra de tos rams sobre'l clot del fidel,
oh, xiprer!, parla-mé i consola ma pena:
¿és qu'és mal de trencar nostra mortal cadena?

LO XIPRER

Vés, ton desig és sant, ja qu'ell te du al Cel:
un cor que cerca Déu amb delitós anhel
culpable no pot ser. Mai serà penedida
l'ànima que respon a son Déu que la crida.

LA ROSA

Oh!, que m'agrada a mi eix parlar carinyós!
Dels meus veïns lo plany m'era tan fadigós!
Germà, ¿s'enganya, doncs, l'aibre potent, lo roure^{134bis},
quan diu que cal sofrir la vida asprosa i dura?

LO XIPRER

Portar del dia'l pes, res no esperançar,
sofrir, sempre sofrir, moltes llàgrimes vessar,
caminar de genolls en bardissosa via,
sens apuio¹³⁵ i consol, sense nord i sens guia,

¹³⁴ *aibre*: 'arbre' (ross.). ^{134bis} *rure*: (rossellonisme).

¹³⁵ *apuio*: pronunciació rossellonesa d'*apoyo* (cast.).

germana, ne convinc,¹³⁶ és lo comú destí.
 Mes, en lo món, tothom té per primera fi
 d'alabà·l Criador de la naturalesa.
 Tal¹³⁷ la força rep d'Ell, tal altre la flaqueza;
 aquell fa molt soroll i aquest ningun bruig;¹³⁸
 tal ne marxa amb lo sol, tal en la nit s'enfuig.
 Jo·m dic record que prega i que la fe consola,
 i tu,¹³⁹ perfum d'amor que s'alça i que s'envola.
 Mes, per tanta¹⁴⁰ que sia eixa diversitat,
 tot ser es fill de Déu sens haver-ho lograt;¹⁴¹
 doncs, acomplint la sort per son Pare entregada,
 ne magnificarà sa voluntat sagrada.
 Ail, germana, com tu no som afavorits:
 que dolç amar del Cel los jardinets florits!
 ¿l què·t vénen parlar¹⁴² de combat, de victòria?
 Ama..., l'amor és tot: ditxa, mèrit i glòria.
 A nosaltres deixant los més vulgars camins,¹⁴³
 puja per los senders on van los serafins.

LA ROSA

Oh!, me senti¹⁴⁴ morir!... Ta veu misteriosa
 endolceix mon dolor i·m fa morir ditxosa.
 Mon calze de olors al ventijol lleuger
 per sempre vull buidar i·m marcir amb plaer.
 Oh germà, de quin foc ara som abrasada!

¹³⁶ *ne convinch*: 'm'hi avinc, hi estic d'acord'.

¹³⁷ *tal*: 'un, un tal'.

¹³⁸ *bruig*: 'brogit, soroll'.

¹³⁹ *tu*: 'tu et dius'.

¹⁴⁰ *per tanta*: 'per molta'.

¹⁴¹ *lograt*: aquí, 'triat'? (diu Coromines al DCECH sobre *lograr*: «De 'gozar el fruto de una cosa' se pasa con leve transición a 'aprovecharse o valerse de algo'», més tard a 'tener éxito una empresa', 'llegar a la perfección un producto', i finalment a 'obtener', 'conseguir').

¹⁴² *vénen parlar*: 'vénen a parlar'.

¹⁴³ ...*vulgars*: deixant per a nosaltres els camins més vulgars...

¹⁴⁴ *me senti*: 'em sento'.

Qu'és dolç de s'esfullar a l'hora on la rosada
de l'herba i de les flors renta'l virginal front!
Quan, naixint de la fosca a la clartat,¹⁴⁵ lo món
ja saluda la llum amb cobles d'alegria!
Germanetes, adiu,¹⁴⁶ i tu, mareta mia,
oh vall, no ploris més; adiu, roure malvat!
Mes tu, aibre dels morts, quan, fresc, embalsamat,¹⁴⁷
a ton brancam tan trist l'oreig darà besades,
dígues a polidet¹⁴⁸ les fúnebres tonades
que sols somiquejar a l'albat¹⁴⁹ d'una flor.
Adiu, terrenos¹⁵⁰ llocs; salut, oh pur amor!

LO XIPRER

Canta ben dolç, oh marinada;
aucells del cel, callau, callau!
Dorm, la nostra flor estimada:
almenos no la despertau!

Tothom, vegent¹⁵¹ ta poncelleta
s'esbadallar¹⁵² aquesta nit,
del Déu que-t féu tan boniqueta
amb goig, oh flor!, ha beneït.

Deien tots: «Que n'és d'hermosa!,
que guapo, son verd mantellet!
Sa corola tan agradosa
és blanca com un glop de llet!»

¹⁴⁵ *clartat*: 'claredat' (ross., DCVB).

¹⁴⁶ *adiu*: 'adéu'.

¹⁴⁷ *embalsamat*: 'perfumat'.

¹⁴⁸ *a polidet*: 'a poc a poc' (diminutiu d'*a polit*, occ.).

¹⁴⁹ *albat*: 'enterrament' (*albat* és l'infant mort abans de tenir l'edat de raó, però el mot també designa el seu mateix soterrament, DCVB).

¹⁵⁰ *terrenos*: adj. 'terrenals' (cast.).

¹⁵¹ *vegent*: 'veient'.

¹⁵² *s'esbadallar*: 'esbadallar-se, obrir-se'.

Mes, amb virginal ardelesa,
tu, sense n'esperar l'estiu,
de sobte amagues ta bellesa
i-ns deixes ton últim adiu.

Estesa en ton lletet de molsa,
fes-ne non-non; sens enyorar,
dorm. Amb ma veu mística i dolça,
soviny,¹⁵³ en lo dia, diré:

Canta ben dolç, oh marinada!
aucells del cel, callau, callau!
Dorm, la nostra flor estimada:
almenos no la despertau!

Al Canigó¹⁵⁴

Després d'haver llegit lo nou poema de Verdaguer¹⁵⁵

Oh, mon vell Canigó!, muntanya regalada,
alça ton cap nevat!
Lo Píndaro de Vic¹⁵⁶ en ta pica enlairada
com l'àliga ha pujat.

¹⁵³ *soviny*: 'sovint' (ross.).

¹⁵⁴ *Ays y Albades*, p. 157-161.

¹⁵⁵ Recordem que s'ha conservat un fragment d'una carta de Jacint Verdaguer a Josep Bonafont (núm. 1311 de *L'Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. X (1896-1899), Barcelona, Editorial Barcino, 1987, p. 160). J. Verdaguer (a *Record necrològic de l'Excm. Sr. D. J. Rubió y Ors*, dins *Discursos, articles y prólechs*, O.C., Barcelona, Selecta, 1949, pàg. 1295) afirma: «Entre'ls escriptors y poetes rossellonesos mereix que fem aquí esment de Mossen Bonafont, rector de Tautauill, qui, haventho sigut de Clairá, en consonancia ab la escola catalana, prengue'l cognom, que jo trobo escaygudís-sim per un poeta, sobre tot per un rector de fora, de *Pastorellet de la vall d'Arles*. Ell, en Delpont, en Pairet, lo canonge Boher y sobre tot lo venerable bisbe Carsalade, no seran pas los últims que cantarán sota'l Canigó en la llengua de Cabestany y d'Eximenciç».

¹⁵⁶ *lo Píndaro de Vic*: iguala la glòria de Verdaguer amb la de Píndar.

¿Ous¹⁵⁷ de sa llengua d'or la rica cantarella,
més dolça que la mel?
Per tu sa arpa avui als aires descabdella
uns cants robats al cel.

Quan jo·l senti¹⁵⁸ contar nostra pairal història
i tes belleses grans;
quan jo·l veig realçar dels meus avis la glòria,
quins picaments de mans!

* * *

Un dia, en un plec de ta falda,
amb fretat retrunyí lo corn;
i, a glops, la sang roja i calda
dels catalans rajà al entorn.
Qual lo llamp qu'esquinxa les bromes,
los moros, d'un infernal bot,
saltaren recs, còrrecs i comes,
esclafant i trossejant tot.

De Mahomà¹⁵⁹ ja la bandera
penjola als cimalls de Cabrenç;
ja·ls eixams de gent forastera
se comparteixen¹⁶⁰ nostres béns.
Acalats de vergonya i d'ira,
los ulls de Guifre veuen pres
son germà Tallaferro... Ell mira
si Gentil al seu costat és.

* * *

¹⁵⁷ *ous*: 'sents' (imperatiu d'*oir*).

¹⁵⁸ *senti*: 'sento'.

¹⁵⁹ *Mahomà*: pronunciació afrancesada, com més endavant *Olibà*.

¹⁶⁰ *se comparteixen*: 'es reparteixen'.

Gentil! Nou Prometeu anhelant sa pastora,
senyora de son cor,
del estany de Cadí escorcolla, en esta hora,
lo lloc enlluernador.

Sobre d'un fresc sender, vermellenc de maduixes
i de gersos¹⁶¹ pansits,
ell vegé clarejar los mantells que les bruixes
fan assecar, de nits.

«Quan tals vestits duràs, oh tu, Griselda mia,
de sobte, nostres cors,
mon pare, embadalit, lligarà, l mateix dia,
amb cadenes de flors.»

* * *

Diu, i tanmateix, atrevides,
ses mans arrapen un mantell;
quan mil fades, de l'aigua eixides,
rondinegen al entorn d'ell.
Dins l'estany platejat d'estrelles
se gronxola, en son port quillat,¹⁶²
una barca, a on sis donzelles
posen Gentil, esperucat.¹⁶³

La reina d'eixes encantades,
anomenada Flordeneu,
de Griselda pren les anades¹⁶⁴

¹⁶¹ *gersos*: plural de *gers* (variant de *gerd* creada a partir del plural *gerds*, interpretat com a singular).

¹⁶² *quillat*: o *quitllat* 'dret, dreçat, empilat', però aquí segurament en el sentit de *ben quitllat* 'elegant, ben guarnit o ben parat' (Botet, de *quitlla* 'bitlla').

¹⁶³ *esperucat*: 'esporuguit' (forma no enregistrada, però sí *esporucar* 'esporuguir', de la qual és una variant, derivada de *peruc* 'poruc'). També podria ser un error per *esperrucat*.

¹⁶⁴ *les anades*: 'la manera de moure's i d'actuar, l'aparença general' (traducció del fr. *allure*).

i l'aire, i·l mirar, i la veu.
Ses manyagues¹⁶⁵ encisadores,
Gentil, ara-t fan descuidar
que contra nissagues traïdores
ton pare és sol a pelear.

* * *

Guifre, de ràbia foll, per esbargir sa ira,
trasteja com un boig...
Al estany de Cadí, ell s'atura..., se gira:
son nebot balla amb goig.

Trenca·l llaç que·l deté, l'alça..., i avall rodola
lo fill del seu germà;
Gentil, l'hermós Gentil, en una asprosa airola¹⁶⁶
de rocams s'aixafà.

Clams d'amarga dolor s'ouen en les muntanyes;
tot és tristesa i plany.
Flordeneu, l'ull negat, amb ses joves companyes,
capbussà dins l'estany.

Visca Déu! Fuig de mala gana
lo moro, sencer del punyal.¹⁶⁷
Del alt Pirineu a la plana
trontolla un crit: «Nadal! Nadal!»
Tots los segadors les espigues
dallen en los primers de juny,
quals nostres vells en les garrigues
estassen tot, lo ferro·l¹⁶⁸ puny.

¹⁶⁵ *manyagues*: 'manyagueries, afalacs, moixaines'.

¹⁶⁶ *airola*: 'erola, tros petit de terra conreada'.

¹⁶⁷ *sencer del punyal*: perquè no ha estat ferit o mort.

¹⁶⁸ *lo ferro·l*: per amb el ferro al.

Mes Tallaferro, sens tardança,
de Gentil conegué la sort,
i d'un fill de tanta recança
jurà de ne venjar la mort.
Ai!, ai!, ja sa picassa oscada
esmola, desvariejant,
i de odi una mirada
gita a son germà, mentrestant.

Lo cor nafrat, malmès, del desconsolat pare
Olibà¹⁶⁹ amansí;
i Guifre·l dolç Gentil qu'amargament plora ara
guardà a Sant Martí.

Oh, Canigó!, se diu que negrejà, eix dia,
la plata de ta neu;
i que sobre ton front, on lo sol no llua,
plantaren una creu.

Desfés, desfés avui ta blanca cabellera,
deixa ton aspre dol:
lo Píndaro de Vic al cim de ta cinglera
ha posat un nou sol!

Lo Rosselló a ses germanes Catalunya, València i Mallorca¹⁷⁰

CANT DE GERMANOR

Vos olvidar! Benhaja la cadena
que, a Banyuls, relligà nostres cors;
vos olvidar!..., avui no m'és agena¹⁷¹

¹⁶⁹ *Olibà*: amb accentuació a la francesa (a l'original, *Olivà*).

¹⁷⁰ *Ays y Albadès*, p. 171-173. «Eix cant fou premiat amb lo lloer d'or als Jocs Florals de Barcelona, l'any 1889» (nota de Bonafont). Aquest poema també fou escrit en commemoració de la festa de Banyuls de la Marenda. Vegeu els articles d'Artur Masrieta i de A. Bover Font sobre aquesta festa, esmentats en la nota introductòria.

¹⁷¹ *agena*: 'aliena' (cast *ajena*).

la vostra veu; i mon pit ara alena
de us cantar mils amors.

Jo vos olvidaré... quan la mia muntanya,
mirall dels monts veïns, serà viuda de neu;
i quan ma presumida i florida Cerdanya
amb sa bellesa estranya
no encisarà més mos ulls a tot arreu.

Jo vos olvidaré... quan la verdosa Albera
ne veurà erms i secs sos boscos i sos prats,
i quan, endintre mar, los turons de Cervera,
fugint llur termenera,
amb horrorós trontoll se seran capbussats.

Jo vos olvidaré... quan la rosa que·s bada
no més¹⁷² exhalarà sos perfums al matí;
i quan, collets amunt de ma vall regalada,
la brisa embalsamada
no voldrà més robar olors al romaní.

Jo vos olvidaré... quan, de¹⁷³ sa blava vesta,
la violeta humil pel març no·s cobrirà;
i quan per coronar vostra esplendent¹⁷⁴ testa,
als jorns de pàtria festa,¹⁷⁵
sos rams tan somiats lo llorer negarà.

Jo vós olvidaré... quan en mes comalades
no garlejarà¹⁷⁶ més la merla son dolç cant;
i quan del rossinyol les llargues refiledes

¹⁷² *no més*: 'mai més'.

¹⁷³ *de*: 'amb' (fr.).

¹⁷⁴ *esplendent*: a l'original, *explandenta*.

¹⁷⁵ *de pàtria festa*: 'de festes pàtries'.

¹⁷⁶ *garlejarà*: en cursiva a l'original.

pels aires escampades
no cativaran¹⁷⁷ més lo cor del caminant.

Jo vos olvidaré... quan les mies donzelles
de catalans de raça amb goig no's prendaran;¹⁷⁸
i quan los fadrinets clavellines vermelles
i senzilles roselles
per llur enamorada amb despler colliran.

Jo vos olvidaré... quan l'*Estudiantina*¹⁷⁹
no arregarà més cançons del avior;
i quan sa gaia colla amb roja barretina,
polsant la mandolina,
no més irà captant pels pobres plata i or.

Jo vos olvidaré... quan la sagrada herència
que m'ha llegada Déu jo foragitaré;
i quan del meu parlar, amb impia demència,
rebolls de decadència,
los meus fills o'ls meus néts faran befa i malbé.¹⁸⁰

¹⁷⁷ *cativaran*: 'captivaran'.

¹⁷⁸ *no's prendaran*: 'no s'enamoraran' (cast.).

¹⁷⁹ *L'Estudiantina Catalana de Perpinyà* fou una institució que en un principi tenia fins benèfics ja que la coral recaptava recursos per ajudar els artistes malalts. Creada pels dos Justí Pepratx, pare i fill, amb un accentuat component catalanista, va participar en molts concerts i vetllades, entre les quals destaquem la festa religiosa i patriòtica de Banyuls (1886). Més tard actuaria a Barcelona (1888) amb els mateixos fins. En honor d'aquest conjunt instrumental i vocal, format, en la seva plenitud, per vint-i-vuit estudiants que anaven vestits de català, Verdaguer va compondre la composició «Los fills del Canigó. A la Estudiantina Catalana de Perpinyà», poema inclòs a *Pàtria* i que fou musicat pel mestre Candi. Vegeu els articles de Juli DELPONT «La estudiantina catalana» (*La Il·lustració Catalana*, 15-12-1887) i «L'estudiantina catalana» (*Journal des Pyrénées Orientales. Partie littéraire*, de Perpinyà, anys 1894-1898, p. 102). Gumersind GOMILA va publicar l'article «Verdaguer i l'Estudiantina catalana» en el número extraordinari de *Tramontane* dedicat al poeta (17 de maig de 1945).

¹⁸⁰ *faran befa i malbé*: aquest ús peculiar de *fer malbé* ja havia aparegut al poema «Super flumina» (vg. nota 9).

Jo vos olvidaré... quan, las de sa carrera,
lo sol s'adormirà al peu del Canigó;
i quan del meu blau mar la onada darrera,
gronxant-lo, falaguera,
no més vos portarà mon cant de germanor.

Valenta Catalunya!, i tu, València hermosa!,
i tu que, com sultana, en mars de tant d'encís
te mires, oh Mallorca!: heus aquí l'amistosa
cantada que ahir, i amb sa veu melosa,
me dictava per vós, mon dolç, mon dolç país.

CONTINGUT DELS DOS LLIBRES DE POEMES

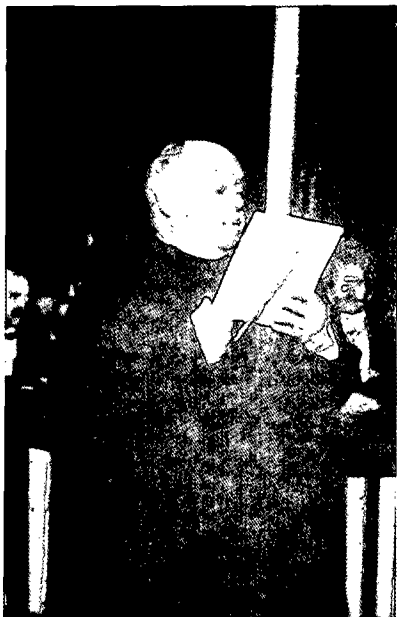
Ays. Elegías Catalanas. 1887, 103 pàgs. Dedicatòria «Al sabi mossèn Aymar,¹⁸¹ rector de Vilallonga de la Salanca» – Pròlech – Fam y Sanch (1475)¹⁸² – Desvari de mare – Lo salt de la donzella – Adiu! – Guillem de Cabestany – En la mort del meu aucell – Cap al cel – Bernat d'Oms – A la Reyna del Coral – Una passejada al cementiri – Hont voldria morir! – En la falda del Canigó – Al Canigó– *Super Flumina* – A Gethsemaní – Ma vall – L'Angel del Ramaniot – A Maria – Juguet del vent – La creu de l'Infant Jesús – Lo roure desfullat – Lo pita-roig – Aniversari – Gelada de fret – Lo retorn de l'oreneta – La veu de la fou – A la llengua catalana de Rosselló.

Ays y Albadades. 1914, 176 pàgs. Pròlech – A ma Cigala d'or.-Fam y Sanch – A Banyuls – Bernat d'Oms – En la falda del Canigó – L'aucell del frare – Hont voldria morir – *Super Flumina* – A Gethsemaní – Anyoré –

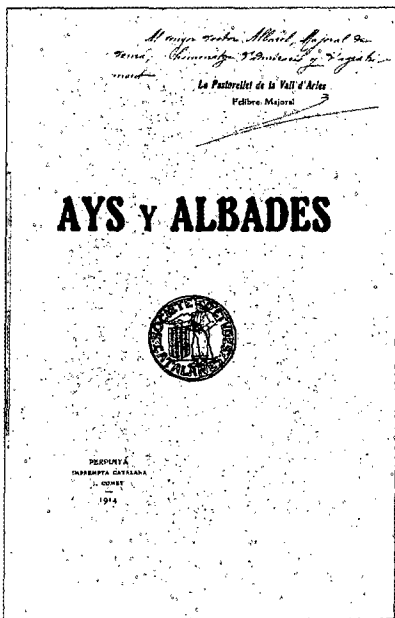
¹⁸¹ Josep Bonafont era orfe de pare i de mare. Mossèn Aymar, capellà del seu poble, es va fer càrrec durant uns anys del seu sosteniment i educació. A la composició *Hont voldria morir!* expressa així la seva solitud: "Mon Déu, no tinch pare ni mare, | lo meu niu m'han també trencat: | hont aniré m'ajocar are, | jo, passarell desamparat!". Miquel Aymar, *Novena de Sant Joseph patró de la bona mort, seguida de las lletanias y dels goigs per mossèn.....*, Perpinyà, Estampa Catòlica de J. Comet, 1889. *Pius IX.- Carta apostòlica de N. S. Pare Pio per la Providencia divina Papa... Sobre la definició dogmàtica de la Immaculada Concepció...*[traducció en catalan per M. Aymar...: prefaci de l'abbé J. Bonafont].- Perpignan, Imp. Catholique de J. Comet, 1889, 31 pàgs.

¹⁸² Composició premiada en el Certamen dels Jocs Florals de Barcelona de 1877.

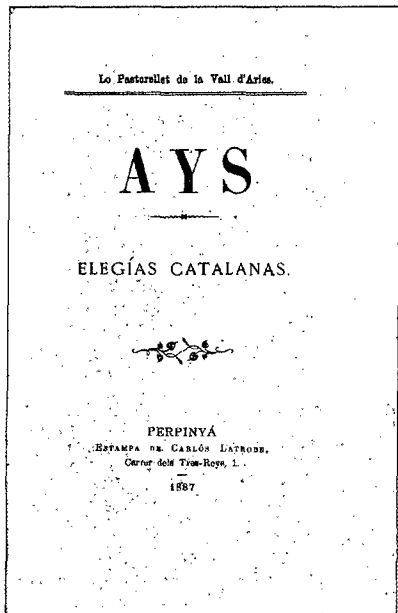
Guillem de Cabestany – Lo salt de la doncella – Epithalam – La font del boix – Goigs de Santa Eularia y Santa Julia – Goigs de San Martí, bisbe – Goigs de Nostra-Senyora de la Soterrana – Goigs dels glorios martir Sant Genís – Goigs de Santa Llúcia – Goigs de Nostra Senyora de l’Arca – Goigs del gloriós martir Sant Hipolyt – Desvari de mare – En la mort del meu aucell – A la Reyna del Coral – Una passejada al cementiri – Ma vall – Aniversari – Camí de la creu – A Maria – Juguet del vent – Ahir y, ay, avuy – La veu de la Fou – Lo roure esfullat – Lo retorn de l’oreneta – Lo pita-roig – A la llengua catalana – Cap al cel – Al Orfeo de Corbera – Tot anant a Lourdes – Despedida de la Mare de Deu de Lourdes – Lo Rosselló a ses germanes Catalunya, Valencia i Mallorca.

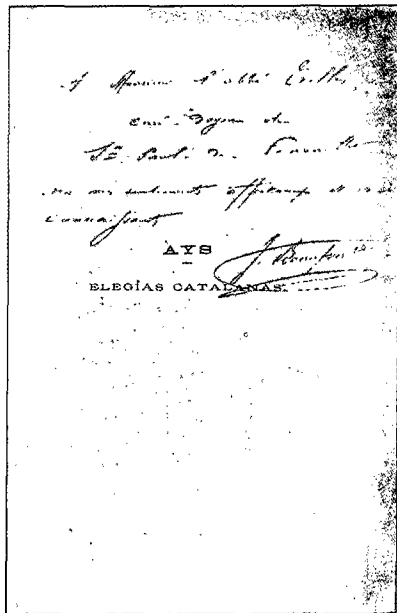
Fotografia de Josep Bonafont

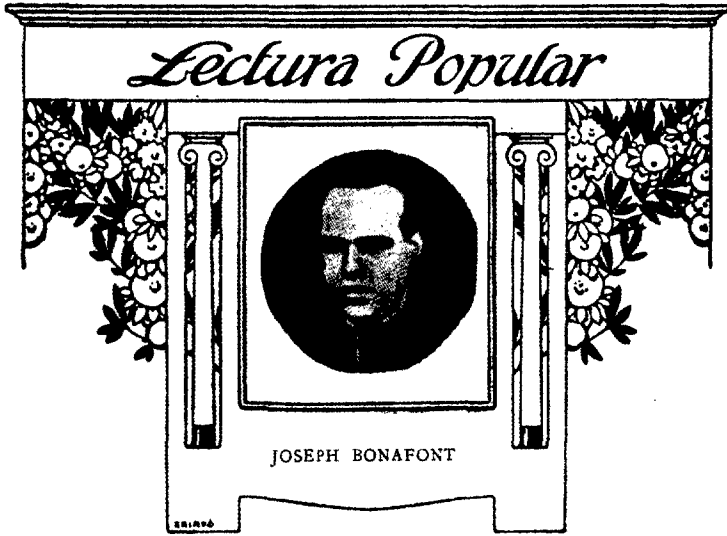
Coberta d'Ays y Albades (1914)

Coberta d'Ays (1887)

Guarda d'Ays (1887)

LECTURA POPULAR paga tribut a un dels més inspirats cantayres del Rosselló, el popularíssim Pastorellet de la Vall d'Arles, ò sia'l canonge Joseph Bonafont, actual degà d'Ille-sur-Tet, que nasqué'l 18 d'Abril de 1854 d'una familia de pagesos de Soler, prop de Perpinyà.

Molt podriem dir pel nostre compte a propòsit d'aquest excelent dexble de mossèn Cinlo, que ha fet honor a nostra llengua escampant articles y poesies en periòdichs y revistes com Le Roussillon, La Croix des Pyrénées, La Semaine Religieuse, La Revue Catalane, La Veu del Canigó, Ruscino, etc. Emperò ab tot lo que diguessim no fariem més que corroborar el parer d'eximis crítics francesos, dels quals són, en substancia, les apreciacions següents:

Estableix En Bevez que mossèn Bonafont ha ennoblit la seva missió de poeta prenent part activa en el desvetllament de l'ànima rossellonesa y donant a sos compatriotes, ab poesies d'una gracia corprenedora, el gust de la llengua catalana. Edità les obres del malaguanyal Antoni Joffre, afeginihí les cinch belles Refilades de Lo Pastorellet (1882); publicà després l'antologia Garbera Catalana (1884); més tart, l'ablech

Núm. 308

«Lectura Popular», publicació de l'editorial "Il·lustració Catalana", va dedicar el volum 308 de la seva col·lecció al poeta rossellonès Josep Bonafont.

d'elegies Ays (1887); posteriorment, un estudi sobre Los Goigs (1907); y, per últim, al ésser nomenat Felibre majoral, publicà sa obra Ays y Albades (1914).

Es, segons Jean d'Amade, el poeta més eloqüent y més delicat, el més vigorós y'l més sensible que hagi produhit el Rosselló. Ell, en la terra rossellonesa, personifica la renaxença catalana. Sovint amplifica la seva inspiració, dexant les cançons populars y les pàgines descriptives de bells paisatges comarcals, per a evocar dramàtics episodis de la història patria, o sublims poemes evangèlics; mes en tota ocasió'l poeta escollia la veu del propi sentiment, ab preferència a tota altra veu; y, creyent fervorós, troba sempre en la fe'l suprem consol.

El citat. Bevez, en Les Poètes du Terroir (París, 1914), manifesta la seva admiració per la llengua de la qual ha sabut servir-se Lo Pastorellet en ses plasmacions poètiques; y, al preguntar-se quins eren els elements de que disposava mossèn Bonafont, no pot menys de reconèixer la seva paciència y la seva erudició, però creu qu'es el poble qui li aportà directament el millor bagatge, car, segons afirmació del mateix Bonafont en el prefaci de sos Ays, «el poble recull y guarda ab gran cura ls termes que tan sovint ens manquen.» El poble, donchs, ajudà de ben prop a son natural enginy, y, d'un xich més llumy, els catalans d'Espanya l'han ajudat també; o millor dit, aquesta vella llengua catalana, comuna a les dues vessants dels Pirineus, les varietats dialectals de la qual tanta vigòria donen a la mûsa pintoresca de nostre biografiat.

Vegü com glosa'l mentat crítich una bella imatge del Pastorellet: «A punta d'alba —dtu aquest— quan el sol va a alçarse, un vapor lleuger y fi munta de la mar blava: es la flor de l'aygua. De l'ànima del poble se'n desprèn també un sentiment dolç y perfumat com una violeta boscana: aquest sentiment es la veritable poesia. Donchs també ab la llengua que li es propia y natural convé que's parli sempre al poble. Y axi es com ell va parlarli, des de la trona de la catedral de Perpinyà, ab ocasió de les grans festes literaries de 1910, en presència dels més famosos escriptors de Catalunya, de Provença y del Llenguadoc.»

DELINQUÈNCIA I JUSTÍCIA DURANT LA IMMEDIATA POSTGUERRA A LA PROVÍNCIA DE GIRONA

LAURA ROMERO

(Universitat de Girona)

En el moment en què ens posem a treballar amb la documentació que ens ofereix un llibre de sentències hem de ser conscients del tipus d'informació que aquest sol aportar. Mostra l'activitat anual que ha tingut un tribunal i ofereix la informació de les sentències dictades al llarg de l'any. Cal dir que aquestes sentències solen estar numerades i ordenades cronològicament. Cada un dels llibres pot correspondre a un any o a un conjunt d'anys, segons l'activitat que hagi tingut el tribunal i el volum de sentències que hagi produït.

A través de les sentències podem conèixer diferents aspectes de la vida dels processats, com ara la professió, l'estat civil i l'edat, que ens permeten documentar força bé el perfil sociològic dels processats i també analitzar detalladament els delictes que es cometien i les sancions dictades pels tribunals. I gràcies a tota aquesta informació podem intentar relacionar la delinqüència amb la situació socioeconòmica de la població i intentar extreure'n conclusions.

L'estudi de les sentències de les audiències provincials no és un tema recurrent dins l'estudi historiogràfic i això fa que encara sigui un camp amb força punts foscos, tot i que a Catalunya tenim bons estudis, com ara els realitzats per la professora C. Mir¹ i també els realitzats per C. Agustí.²

¹ C. MIR, *Vivir es sobrevivir. Justicia, orden y marginación en la Cataluña rural de postguerra*, Lleida, Milenio, 2000. Vegeu també C., MIR (et al.), *Violència i repressió a Catalunya durant el franquisme*, Lleida, Universitat de Lleida, 2001, i C. MIR, C. AGUSTÍ, «Delincuencia patrimonial y justicia penal: una incurción en la marginación social de postguerra (1939-1951)», dins «Pobreza, marginación, delincuencia y políticas sociales bajo el franquismo», *Espai/Espai*, 45, Lleida, Universitat de Lleida, 2005.

² C. MIR, C. AGUSTÍ, *op. cit.*

També M. Ortiz,³ a la resta de la Península, ha desenvolupat alguns treballs de gran importància relacionats amb aquest tema.

Pel que fa a les audiències, administrativament parlant, al llarg de la seva història han patit certes remodelacions i canvis. Això ha provocat, per exemple, que des de 1893 la de Girona quedés com a Audiència Provincial de Girona quan des de 1883 n'hi havia dues: Girona i Figueres. Altres dificultats amb què ens podem trobar quan treballem amb aquest tipus de documentació són els buits temporals. En el cas de Girona, just abans dels anys treballats, hi ha un buit documental que abraça de 1933 fins a 1939.

El nostre treball es basa en un breu estudi de les sentències de l'Audiència Provincial de Girona durant el trienni 1939-1941. Hem buidat la documentació i, a partir de les dades que hem obtingut, hem intentat extreure'n algunes conclusions de caràcter socioeconòmic i hem establert comparacions amb les dades que ens ofereix la professora C. Mir en un article publicat recentment.⁴

LA JUSTÍCIA FRANQUISTA

La primera etapa del franquisme (1939-1945) es veu marcada en el context internacional pels moments d'auge dels feixismes a Europa i per l'inici de la Segona Guerra Mundial. Espanya es va haver de mantenir al marge de la gran guerra a causa de l'esgotament de la població i la destrucció material que patia. La situació econòmica es va agreujar a través del control francobritànic dels mercats marítims d'aliments, cosa que va contribuir al fet que Franco es quedés al marge del conflicte declarant-se neutral tot i les clares simpaties del règim per un dels dos bàndols.⁵

En aquests anys de postguerra es vivia un ambient de pessimisme, derrotisme i murmuració a causa de la manca d'aliments i el malestar de la població amb els sectors militars pel proveïment dels aliments i l'augment dels preus. Es va produir una crisi econòmica deguda a la situació bèl·lica europea que es va veure agreujada per la política autàrquica que el règim havia adoptat per superar la Guerra Civil.

És àmpliament coneguda la situació de pèrdua del poder adquisitiu i la falta de productes alimentaris de primera necessitat que es va produir

³ M. ORTIZ, *Violència política en la Segunda República y el primer franquismo*, Madrid, Siglo XXI, 1996.

⁴ C. MIR, C. AGUSTÍ, *op. cit.*, pàg. 69 - 92.

⁵ E. MORADIELLOS, *La España de Franco (1939-1975)*, Madrid, Síntesis, 2000, pàg. 37 - 63.

durant els primers anys del franquisme. Aquest fet va dur a la seva suplència a través de l'estraperlo a petita escala. Una de les circumstàncies que conduí la societat espanyola de postguerra a aquesta extrema necessitat va ser el fet que la guerra havia agafat la societat sense acabar de completar el procés d'industrialització, i això aguditzà la pobresa i la marginació.⁶

D'altra banda, el govern va desenvolupar una política de control i repressió de la població molt dura. Van ser anys de persecució i conversió de tots aquells elements o sectors hostils a la ideologia i política franquistes: es van desenvolupar tasques d'adoctrinament, propaganda estatal, enquadrament de la població dins un únic partit, creació d'una única cadena de premsa i ràdio...

LES JURISDICCIONS ESPECIALS

La justícia franquista es va desenvolupar dins un marc de jurisdiccions especials que s'encarregaven d'exercir justícia i control sobre la població espanyola. Aquestes noves jurisdiccions varen tenir un paper rellevant dins la política repressiva franquista. No farem una descripció detallada de cada una de les jurisdiccions especials que varen aparèixer al llarg del règim, sinó que ens centrarem en aquelles que ens concerneixen dins el tema i el període que estem treballant.

D'aquesta manera, és molt important parlar de les jurisdiccions especials de caràcter militar. Amb el franquisme es va recórrer als militars amb finalitats polítiques, cosa que facilità que aquests acabessin estenent les seves competències a fets que no eren pròpiament de jurisdicció militar. A l'inici de la Guerra Civil es va produir una superposició de les autoritats militars sobre les administratives i judicials i, d'aquesta manera, la jurisdicció militar augmentà el seu camp d'actuació. A partir del franquisme, delictes contra l'ordre públic, la propietat i/o les persones, agressions i/o insults a funcionaris i tinença d'armes, per exemple, deixaren de ser processats per la justícia ordinària i passaren a mans de la militar. Igualment li correspongué la repressió de la dissidència política i tingué plens poders per destituir els funcionaris i empleats que creia convenients a les zones que a poc a poc s'anaven conquerint, abans que es realitzés la depuració administrativa del règim republicà.

⁶ C. MIR, C. AGUSTÍ, *op. cit.*, pàg. 69 - 92.

A més dels càrrecs ja esmentats, a la jurisdicció militar també se li atorgà la lluita contra totes aquelles activitats contràries al règim franquista: tant les derivades de la Guerra Civil com totes aquelles que es produïssin en un futur.⁷ Un cop acabat el conflicte, encara se li atribuïren altres aspectes que habitualment havien estat potestat de la justícia ordinària.⁸ D'aquesta manera, en delictes comuns com ara l'acaparament s'agreujaren les penes, que oscil·laven entre la multa i la pena de mort.

El fet que s'apostés decididament des del govern per la jurisdicció militar no sembla que respongués tant a una desconfiança envers la justícia ordinària, sinó a un sistema més eficaç de repressió. Lanero Táboas apunta que els tribunals militars són més ràpids, rígids i amb penes més contundents.⁹

Els tribunals militars, civils i de jurisdiccions especials adquiriren una funció política innegable. La repressió franquista es va veure molt clarament desenvolupada en la justícia militar, ja que, amb la declaració de l'estat de guerra feta per la Junta de Defensa Nacional (28 de juliol de 1939) les autoritats civils quedaren en la majoria dels casos subordinades a les autoritats militars. D'aquesta manera, la jurisdicció militar se sobreposà a l'ordinària a través del sistema dels sumaríssims d'urgència. El terror i la misèria es van perllongar fins a 1945.¹⁰

Al començament de la dècada dels anys quaranta, amb lleis com la del 2 de març de 1943 i la del 26 de juny de 1943, la jurisdicció i els tribunals ordinaris recuperaren algunes competències en aquells actes que tenien repercussió directa en la vida pública, sempre i quan no fossin una alteració per a l'ordre públic o dels exèrcits. Tanmateix, la jurisdicció ordinària sempre quedà subordinada a la militar tant a nivell de competències com

⁷ M. LANERO TÁBOAS, *Una milícia de la justícia. La política judicial del franquismo (1936-1945)*, Centro de Estudios Constitucionales, 1996, Madrid, pàg. 322.

⁸ Alguns d'aquests aspectes serien l'acaparament de gènere, l'augment abusiu de preus, el frau en la qualitat de productes, escampament de rumors per augment de preus, tancament injustificat d'establiments... Vegeu M. LANERO TÁBOAS, *op. cit.*, pàg. 323.

⁹ M. LANERO TÁBOAS, *op. cit.*, pàg. 328.

¹⁰ A les comarques gironines, la repressió es va fer més evident en els nuclis rurals on els comitès revolucionaris i la venjança eren molt importants. Malgrat tot, la repressió en el cas de Girona es va veure matisada i alleugerida per la proximitat de la frontera, que va facilitar la fugida a l'exili dels càrrecs republicans. Vegeu J. CLARA, *Girona sota el franquisme 1939-1936*, Girona, Diputació de Girona, 1991, pàg. 12 - 13.

a nivell de recursos humans i materials dels que disposava l'administració de justícia.¹¹

El tribunal de responsabilitats polítiques, creat a partir de la llei del 9 de febrer de 1939, era destinat expressament a la repressió de l'enemic polític.¹² Lanero Táboas, citant J. Cano Bueso, cataloga la llei de responsabilitats polítiques de monstruositat jurídica,¹³ per la gran quantitat de causes d'aquest tipus que es van obrir.¹⁴ Un dels aspectes més sorprenents d'aquesta llei és la seva retroactivitat, que arribava fins a l'1 d'octubre de 1934. A més, també recollia la possibilitat de jutjar persones ja difuntes.

Les penes que complien els condemnats per responsabilitats polítiques eren molt variades, ja que podien anar de meres sancions econòmiques fins a la limitació de la llibertat de residència. El règim va fer servir aquesta jurisdicció per instaurar el terror en la societat de postguerra, a més d'utilitzar-la com a sistema de finançament de l'Estat.

L'altra eina de repressió política, el tribunal especial de maçoneria i comunisme, creat amb la llei de l'1 de març de 1939, podia imposar penes que anaven des de la presó menor fins a la separació definitiva de càrrecs públics. Evidentment, també va esdevenir una llei de caràcter retroactiu i afectà tots aquells que haguessin participat en organitzacions comunistes o en la maçoneria abans de 1936. I també es va crear pensant en possibles actes futurs d'aquest tipus, i per lluitar contra els ideals contraris a la religió, la pàtria i les seves institucions. A més de les funcions ja descrites, aquest nou tribunal tenia jurisdicció per lluitar contra la dissidència interna del mateix Estat.

Cal destacar també el paper que varen desenvolupar altres jurisdiccions especials de caràcter econòmic, com són el jutjat de delictes monetaris, creat per castigar delictes de contraban i atresorament de monedes (llei del 24 de novembre de 1938), i des del 20 de novembre de 1940, també per castigar el delicte d'evasió de capitals.

¹¹ M. LANERO TÁBOAS, *op. cit.*, pàg. 325.

¹² Són tribunals que s'encarreguen de jutjar fets els quals no cobreixen els delictes de rebel·lió militar.

¹³ M. LANERO TÁBOAS, *op. cit.*, pàg. 329. Vegeu també J. CANO BUESO, *La política judicial del régimen de Franco*, Ministerio de Justicia, 1985, Madrid, pàg. 93.

¹⁴ Algunes d'elles serien l'acceptació de càrrecs durant la II República, militància política, desenvolupament d'un càrrec polític, etc. Vegeu M. LANERO TÁBOAS, *op. cit.*, pàg. 323.

La fiscalia de taxes, creada amb la llei del 30 de setembre de 1940, aplicava sancions en delictes d'acaparament com a complement de les establertes prèviament amb la llei del 26 d'octubre de 1939, que atribuïen el coneixement d'aquest delictes a la jurisdicció militar (que continuava essent competent en aquesta matèria). També inicià els processos per infracció de les disposicions sobre proveïments i després els expedients corresponents eren enviats al tribunal militar o ordinari, segons fos el cas.

LA JUSTÍCIA ORDINÀRIA

Dins aquest context, la justícia ordinària va esdevenir un instrument més de repressió i control. S'encarregà dels àmbits desatesos o dels que expressament se li havien atribuït.¹⁵ Els jutges de primera instància es van dedicar també a neutralitzar qualsevol brot de contestació individual o social, actuant principalment sobre les capes socials més marginals. El règim englobà sota les mateixes penes tant els petits delinqüents d'àmbit local com els desafectes polítics, ja que tant els uns com els altres el que feien era contradir al sistema.¹⁶ És per això que autors com C. Mir donen tanta importància als delictes contra la propietat i l'actuació que tingueren els tribunals civils com a complement dels tribunals militars i especials.

Els principis de moral catòlica com a norma d'Estat van proporcionar el poder de regular els aspectes més privats de la vida familiar sota l'epígraf d'honestedat i bons costums. En aquest context repressiu, les dones van ser les víctimes per excel·lència.

Fins a 1944 (reforma del codi penal) els delictes d'àmbit familiar havien estat regulats per una legislació específica: lleis de penalització de l'avortament, abandonament de la família, infanticidi, adulteri, entre d'altres. Això va fer, en el cas de la dona, que es retrocedís respecte a les llibertats adquirides amb la Segona República.¹⁷

Es va tendir a una potenciació de la natalitat a través d'una legislació específica: derogació de la llei del divorci i la llei del 24 de gener de 1941, en què es penalitzava l'avortament. Així es volien propiciar altes taxes de natalitat que suplissin la catàstrofe demogràfica de la guerra i l'exili.

¹⁵ C. MIR (2000), *op. cit.*, pàg. 58-59.

¹⁶ C. MIR, C. AGUSTÍ, (2005), *op. cit.*, pàg. 69 - 92.

¹⁷ C. MIR (2000), *op. cit.*, pàg. 145.

L'abandonament a partir de 1944 fou castigat amb penes d'arrest major i una multa. Aquestes penes eren aplicables a les mares i als avis materns (que per tal d'evitar la deshonra també col·laboraven en els delictes).

El delicte d'infanticidi, regulat per la llei de l'11 de maig de 1942, deia que la mare que matés el fill per tal d'amagar la seva deshonra seria castigada amb la pena de presó menor. El mateix patirien els avis materns en el cas de ser-ne còmplices. El parricidi i l'assassinat eren penalitzats amb un altre sistema. En molts casos, en les acusacions hi intervenien els rumors dels veïns, que feien que la justícia es decantés.

La llei de l'avortament també criminalitzava les pràctiques anticonceptives. Aquesta llei s'aprovà el gener de 1941, però ja el 1938 la delegació nacional de justícia i dret de la FET i de les JONS va formular un avantprojecte de codi penal en el qual aquests delictes es castigaven amb penes de 6 a 10 anys, com a actes contraris a la «raça espanyola». Hi entraven també la venda i el comerç d'anticonceptius i el matrimoni amb persones de «raça inferior».¹⁸

L'adulteri també va ser regulat pel govern franquista. La llei franquista va voler donar èmfasi al fet que el matrimoni no era un simple contracte que es pogués rescindir. A més, donava la deguda importància al fet que l'adulteri no es podia cometre ni pels homes (ell i l'amant eren castigats a presó menor, tot i que en molts casos a la pràctica eren exculpats) ni per les dones, però en el cas d'infidelitat femenina era molt més greu. Era una acusació molt difícil de demostrar, per això en molts casos només es feia el judici en què es donava alligonament moral a la dona (al revés no passava mai) i també sovint suposava una deshonra i vergonya per a ella (fruit de la misogínia que dominava la societat franquista).

Els sumaris incoats amb major freqüència eren els d'escàndol públic i corrupció de menors (que a la vegada amaguen casos de prostitució). Els casos de prostitució clandestina només es denunciaven i es feien públics quan s'hi implicaven menors que havien estat induïts a l'ofici per adults.

La legislació franquista preveia penes per castigar els que practicaven abusos sexuals, però la pràctica judicial va demostrar fins a quin punt joves i nenes (que eren les màximes agredides) es veien davant la impossibilitat d'aportar proves convincents a l'acusació.

¹⁸ C. MIR (2000), *op. cit.*, pàg. 151 - 155.

Ens trobem que la llei franquista donava peu a tot tipus d'abusos, i reprimia al màxim la població en funció dels interessos del govern.¹⁹ La presó fou l'eix de repressió franquista. A més, cal tenir en compte que arribà un moment en què la gent acusà per eliminar els seus competidors comercials i professionals i es denunciaven les persones per les idees. Els actes es magnificaren perquè esdevinguessin delictes. L'apetència de béns feia que es trobessin testimonis fàcilment.²⁰

REPRESENTACIÓ ESTADÍSTICA DE LES DADES

LA PROCEDÈNCIA DE LES CAUSES

Si analitzem la procedència dels processos judicials, podem veure com el jutjat instructor de Girona fou qui determinà més sentències de la demarcació. El jutjat instructor de la Bisbal d'Empordà va ser el segon i el següent el d'Olot.

Podríem dir que a Girona és normal que en trobem més, ja que abraça poblacions de gran densitat, però al de la Bisbal i el d'Olot hauríem d'analitzar altres factors, ja que les poblacions que s'hi inclouen no són ni de bon tros tan nombroses com Girona.²¹ Això ens hauria de fer reflexionar sobre les causes que en determinats partits judicials es cometin més delictes que en d'altres, amb relació a la població que hi ha a cada un.

Si ens fixem en el cas de la Bisbal i Olot, podem adonar-nos que la majoria de poblacions que tenen membres encausats solen ser poblacions de caràcter rural i de baixa densitat. Si tenim en compte això i el que ens diu C. Mir,²² podríem constatar que possiblement el fet que en partits judicials amb una majoria de població de caràcter rural es processin un nombre de persones força elevat amb relació a la població total, sigui degut a la pèrdua de poder adquisitiu i a la manca de productes alimentaris que patia la població en els anys de postguerra, fet agreujat per la situació d'autarquia que es va produir durant els primers anys del franquisme.

¹⁹ C. MIR (2000), *op. cit.*, pàg. 181 - 184.

²⁰ J.M. SOLÉ I SABATÉ, *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*, Barcelona, Ed. 62, 1985, pàg. 51 - 55.

²¹ Segons les dades extretes de l'*Anuario estadístico provincial de Gerona. Año 1943*, Madrid 1944, podem comprovar com al partit judicial de Girona hi havia 94.624 habitants, mentre que als partits judicials de la Bisbal i d'Olot n'hi havia 47.317 i 42.137, respectivament (dades referents a 1942).

²² C. MIR, C. AGUSTÍ, (2005), *op. cit.*, pàg. 85 - 92.

DELINQUÈNCIA I JUSTÍCIA DURANT LA IMMEDIATA POSTGUERRA

PROCEDÈNCIA	QUANTITAT	PERCENTATGE
JUTJAT INSTRUCTOR DE FIGUERES	7	7,07%
JUTJAT INSTRUCTOR DE LA BISBAL	30	30,30%
JUTJAT INSTRUCTOR DE STA. COLOMA	7	7,07%
JUTJAT INSTRUCTOR D'OLOT	10	10,10%
JUTJAT INSTRUCTOR DE PUIGCERDÀ	6	6,06%
JUTJAT INSTRUCTOR DE GIRONA	39	39,39%
TOTAL	99	100%

PROCEDÈNCIA I LLOCS DE RESIDÈNCIA DELS PROCESSATS

Analitzant aquestes dades podem comprovar certes desavinences amb les que hem obtingut de la procedència de les sentències. Això és degut al fet que els jutjats dels quals procedeixen les causes fan referència al lloc on s'ha produït el delicte, però no a la població de procedència o residència del processat.

D'aquesta manera veiem com el partit judicial de Girona i el de la Bisbal són els que tenen el percentatge més elevat. La resta està força equilibrada, però cal tenir en compte que també hi ha processats originaris de la resta de Catalunya, la Península i França. Si aquesta comparació la fem a través dels percentatges amb relació a la població total de cada partit judicial (vegeu la figura 2²³), observarem que el partit amb més població processada és el de la Bisbal amb un 7,76‰, mentre que a Girona n'hi ha la meitat (3,71‰)²⁴.

²³ Mapa extret del volum editat pel Departament de Justícia de la Generalitat: C. LOSADA, LL. BELLIDO, *Els partits judicials a Catalunya 1982: dades per a una futura remodelació*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1982.

²⁴ Els altres partits judicials tenen: Puigcerdà l'1,76‰, Figueres l'1,21‰, Olot el 2,61‰ i Santa Coloma de Farners l'1,92‰.

POBLACIÓ	NATURAL DE...	VEÍ DE...
PARTIT JUDICIAL DE GIRONA	21 – 17,35%	37 – 30,57%
PARTIT JUDICIAL D'OTLOT	8 – 6,61%	11 – 9,09%
PARTIT JUDICIAL DE LA Cerdanya	7 – 5,78%	5 – 4,13%
PARTIT JUDICIAL DE STA. COLOMA	9 – 7,43%	9 – 7,43%
PARTIT JUDICIAL DE LA BISBAL	30 – 24,79%	37 – 30,57%
PARTIT JUDICIAL DE FIGUERES	6 – 4,95%	7 – 5,78%
COMARQUES BARCELONINES	14 – 11,57%	8 – 6,61%
COMARQUES LLEIDATANES	1 – 0,82%	–
COMARQUES TARRAGONINES	2 – 1,65%	1 – 0,82%
RESTA DE LA PENÍNSULA	17 – 14,04%	5 – 4,13%
FRANÇA	6 – 5,04%	1 – 0,84%
TOTAL	121 – 100%	121 – 100%

PROFESSIÓ DELS PROCESSATS

Analitzant les dades podem observar que gairebé el 40% dels processats tenia professions relacionades amb el sector secundari (vegeu figura 1). Podríem pensar que la majoria corresponia a processats que vivien a la ciutat o molt a prop i, per tant, desenvolupaven tasques relacionades amb la indústria. D'altra banda, també ens adonem que el sector primari hi és força representat, amb més d'un 25%, i que el sector terciari és el menys representat, però té unes dades similars a la població no activa (és a dir,

dones²⁵ i estudiants), fet força sorprenent. Si ens fixem en els percentatges, veurem que els processats pertanyents al sector secundari i el terciari sumen més de la meitat dels processats. Podríem parlar d'una delinqüència majoritàriament urbana? De fet, els membres que treballen en aquests sectors són majoritàriament de caràcter urbà, i ja C. Mir²⁶ fa referència al fet que, en les zones urbanes, els petits delictes com ara robatoris i furts, eren més freqüents, a causa de l'anonimat dels individus, que no pas en les zones rurals. Malgrat tot, la situació de fam i misèria que hom va viure al llarg de les primeres dècades del franquisme propiciava aquesta mena d'actes entre la població més desafavorida econòmicament. Cal tenir en compte, a més, que els anys d'autarquia econòmica varen ser uns anys molt durs per als treballadors i que es produïen tota una sèrie de canvis en la legislació que feren que aquests estiguessin constantment reprimits pels empresaris: suspensions temporals de treball, sou, acomiadaments, etc²⁷.

SECTOR	QUANTITAT	PERCENTATGE
SECTOR PRIMARI ²⁸	33	27,27%
SECTOR SECUNDARI ²⁹	45	37,19%
SECTOR TERCARI ³⁰	22	18,18%
POBLACIÓ NO ACTIVA ³¹	18	14,87%
NO SE SAP ³²	3	2,47%
TOTAL	121	100%

²⁵ Cal no oblidar que amb el franquisme la dona casada va ser marginada del món laboral i va passar a tenir un paper fonamentalment familiar.

²⁶ C. MIR, C. AGUSTÍ, (2005), *op. cit.*, pàg. 85 - 92.

²⁷ R. MORENO, «Pobreza y supervivencia en un país en construcción», dins «Pobreza, marginación, delincuencia y políticas sociales bajo el franquismo». *Espai/Temps*, 45, Universitat de Lleida, 2005, Lleida, pàg. 142.

²⁸ A continuació es detallaran els oficis que han estat classificats com a pertanyents al sector primari així com la quantitat de persones que els exerceixen: carboner (3), esquilador (3), pagès (22) [en aquesta categoria s'inclouen els llauradors i agricultors trobats en la documentació original], pescador (4), surer (1).

²⁹ Ídem: boter (1), bracer (1), calderer (1), carreter (1), draper (1), electricista (1), empleat (3), ferrer (1), jornalер (20) [en aquest cas s'ha entès que els jornalers eren tots pertanyents a oficis rela-

Distribució dels processats segons les professions

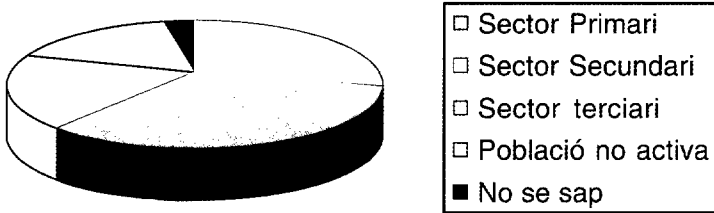

FIGURA 1

Distribució de la delinqüència per partits judicials

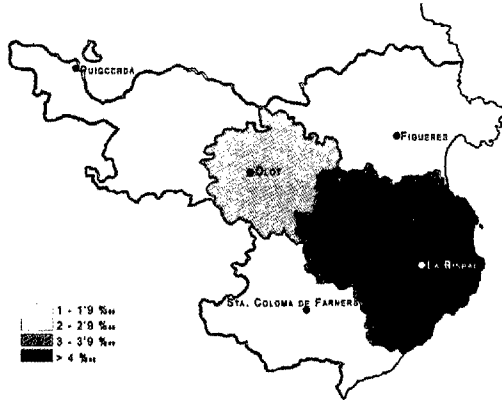

FIGURA 2

cionats amb la indústria, ja que aquests no apareixen en la documentació detallats], llauner (1), mariner (2), mecànic (1), obrer tèxtil (2), paleta (3), retocador (1), sabater (3), taper (2).

³⁰ Ídem: agent auxiliar del cos d'investigadors (1), cambrer (1), comerciant (2), comptable (1), cuiner (2), escriptor (2), escultor (1), flequer (2) fotògraf (1), impressor (1), mecanògraf (1), motorista (1), recader (1), tractant (1), transportista (1), xofer (3).

³¹ Ídem: estudiant (3), *sus labores* (15).

³² Hi ha tres processats dels quals no consta l'ofici.

EDAT DELS PROCESSATS

La franja d'edats en què es van cometre més delictes és la de 18 a 25 anys, segurament en el moment en què es tenen més necessitats vitals, a part de les necessitats per alimentar-se. Cal tenir en compte que la majoria d'aquests processats no era major d'edat encara (la majoria d'edat s'obtenia als 23 anys). Parlem que poc més del 40% dels sentenciats pertanyen a aquesta franja d'edat. Hi ha autors, com ara M. Ortiz i R. Moreno,³³ que atribueixen aquest fet a la necessitat que tenen aquests joves de sobreviure. La resta de franges d'edat té uns percentatges força inferiors, però si les sumem ens donen més del 45%. Això no ens hauria de resultar estrany, ja que parlem de les franges d'edat en què s'ha de tirar endavant una família i que, per tant, dins aquest context de misèria i pobresa seria normal que delinquessin per tal de sobreviure ells i la seva família. Pel que fa als percentatges de la resta de franges d'edats, són força inferiors, però ens referim a persones majors de 56 anys i també de menors de 18. No obstant això, és sorprenent el percentatge de processats amb una edat inferior a 18 anys, ja que aquests arriben gairebé al 8%.

INTERVALS D'EDAT	QUANTITAT	PERCENTATGE
MENORS DE 18 ANYS	9	7,43%
18 – 25 ANYS	50	41,32%
26 – 35 ANYS	26	21,48%
36 – 45 ANYS	15	12,39%
46 – 55 ANYS	15	12,39%
MAJORS DE 56 ANYS	6	4,95%
TOTAL	121	100%

³³ R. MORENO, *op. cit.*, pàg. 160. Vegeu també M. Ortiz, *op. cit.*, pàg. 419 – 427.

SEXE DELS PROCESSATS

Amb aquestes dades constatem que els homes cometien més delictes que les dones. Així doncs, gairebé el 85% dels processats eren homes. Podríem dir que és un fet normal, ja que en la societat franquista l'home era el que tenia el paper principal, mentre que la dona quedava relegada a les tasques domèstiques i l'educació dels fills. De totes maneres, les dones en alguns casos també delinquen per tal de sobreviure en el marc polític i econòmic dels primers anys del franquisme. En la documentació trobem que les dones també cometien petits furtis i robatoris, tot i que la majoria dels delictes comesos pels membres del sexe femení són relacionats amb avortaments i infanticidis. Un exemple d'aquest tipus el trobem en la sentència número 4 de 1941³⁴:

El 7 de febrer de 1940, la processada Teresa (soltera i de 23 anys) vivia en companyia de la seva germana (Filomena, de 39 anys i casada) al mas Gavinete de Ripoll, on va donar a llum un nen. Per amagar la deshonra de la processada, les dues germanes es van posar d'acord a matar i llençar el nen al riu. La Teresa va deixar d'atendre el nadó i a més va intentar escanyar-lo. Després el va entregar a la seva germana, Filomena, perquè el llençés al riu, la qual abans de llençar-lo el va colpejar al cap amb una pedra, per si encara era viu. El nen va ser trobat l'endemà a prop del mas. L'autòpsia mostrà que el nadó va morir del cop al cap.

La primera va ser condemnada, com autora d'un infanticidi, a una pena d'un any, vuit mesos i vint-i-un dies de presó menor, mentre que la segona, com a autora d'un assassinat, a la pena de sis anys i un dia de presó major.

SEXE	QUANTITAT	PERCENTATGE
HOMES	103	85,12%
DONES	18	14,87%
TOTAL	121	100%

³⁴ Arxiu Històric de Girona, Audiència Provincial de Girona, *Llibre de sentències del tribunal de dret*, reg. 833.

ESTAT CIVIL DELS PROCESSATS

Pel que fa al percentatge de processats que són solters, és força més elevat que qualsevol dels altres. Tanmateix gairebé del mateix percentatge dels processats no se'n coneix l'estat civil, i això dificulta força establir una interpretació fiable de les dades, ja que el 36% no es poden interpretar. És possible que aquesta mancança vingués donada per un descuit de qui anotava les dades dels processats o senzillament pel fet que no donaven tanta importància a aquesta informació.

ESTAT CIVIL	QUANTITAT	PERCENTATGE
SOLTERS	43	35,57%
CASATS	30	24,79%
VIDUS	4	3,30%
NO SE SAP	44	36,36%
TOTAL	121	100%

NOMBRE DE PARTICIPANTS PER DELICTE

La majoria dels delictes eren individuals (80%), però hi ha un percentatge prou significatiu que ens mostra com, de vagades, aquests delictes es feien col·lectivament. Aquest individualisme correspon a petits furtis i robatoris que eren freqüents en el dia a dia de la societat de la postguerra, mentre que els col·lectius freqüentment els podem associar a delictes de major envergadura. Habitualment els delictes col·lectius són associats a avortaments i infanticidis (de manera que algun familiar directe de la mare l'ajudava o l'encobria en el delicte), robatoris i furtis a gran escala (cal no oblidar que habitualment es robava per sobreviure; per tant, no són tan espectaculars com els que podríem trobar actualment) i també alguna estafa (evidentment en aquest tipus d'actes cal ser més d'un per tal d'aconseguir l'objectiu). Un exemple d'aquests delictes col·lectius apareix en la sentència número 37 de 1941³⁵:

³⁵ Arxiu Històric de Girona, *op. cit.*

La nit del 4 de febrer de 1940, els processats (José Rodríguez i José Pérez) van entrar violentant una porta dins les escoles de les Germanes de St. Feliu de Pallerols. Els desperfectes pugen a 25 ptes. Van apropiar-se d'una màquina d'escriure, valorada en 1.550 ptes. A més d'això, en diverses nits no identificades però situades entre octubre i novembre de 1939, van entrar en una fàbrica d'embotits i van sostreure 31 pernills valorats en 2.604 ptes. i que no es pogueren recuperar.

Els processats van ser condemnats, per un delictes de robatori a un any i un dia de presó menor, i per un altre de furt a la pena de dos anys i quatre mesos de presó menor. A mode d'indemnització hagueren de pagar a les Germanes de St. Feliu de Pallerols la quantitat de 15 ptes.

NOMBRE DE PARTICIPANTS	QUANTITAT	PERCENTATGE
1 PERSONA	81	81,81%
2 PERSONES	14	14,14%
3 PERSONES	4	4,05%
TOTAL	99	100%

TIPOLOGIA DE DELICTES I DE CONDEMNES³⁶

Davant aquestes dades cal destacar que hi ha una àmplia gamma de condemnes segons el delictes comès, i poden anar des de l'absolució fins als 20 anys de presó menor. Nosaltres, per tal d'organitzar la gran varietat de casos, hem agrupat les decisions del tribunal sobre cada presumpte delictes en absolucions, multes econòmiques (la totalitat era inferiors a les 1.000 ptes.), presó menor, presó menor juntament amb una multa econòmica, presó major, arrest major, arrest major juntament amb una sanció econòmica i rebel·lió. En la descripció de la resolució també constava que els processats que no eren absolts havien de pagar els costos processals i, a més, quedaven suspesos de tot càrrec i del dret de sufragi.

³⁶ Cal tenir en compte que el nombre de penes trobades en la documentació és superior al de sentències, ja que en alguns casos es penalitza el processat per diversos delictes comesos en un determinat temps. Cal, doncs, puntualitzar que només s'han comptabilitzat les condemnes que fan referència a les sentències buidades en aquests anys.

DELINQUÈNCIA I JUSTÍCIA DURANT LA IMMEDIATA POSTGUERRA

Si comparem les nostres dades amb les de C. Mir³⁷, ens adonem, com ella, que les penes més dictades pels tribunals foren la presó menor i l'arrest major. També coincideix el tipus de delictes més comuns, com veurem més endavant. Així mateix, també podem anotar que en la documentació treballada no hem trobat cap sentència que castigues el processat amb una pena d'arrest menor. Lleugerament inferior és el percentatge de multes econòmiques dictades. Però el més sorprenent és que més del 10% de les sentències acaba amb una resolució favorable al processat, l'absolució, i gairebé en la totalitat dels casos és per manca de proves que l'acusin.

TIPUS DE CONDEMNNA	QUANTITAT	PERCENTATGE
ABSOLUCIÓ	13	10,74%
MULTA ECONÒMICA INFERIOR A 1.000 PTES.	14	11,57%
PRESÓ MENOR	25	20,66%
PRESÓ MENOR I SANCIO ECONÒMICA	3	2,47%
ARREST MAJOR	60	49,58%
ARREST MAJOR I SANCIO ECONÒMICA	4	3,30%
PRESÓ MAJOR	1	0,82%
REBEL·LIÓ	1	0,82%
TOTAL	121	100%

Per delictes, l'estafa se sol penalitzar majoritàriament amb arrest major (el temps variarà segons el tipus d'estafa i la seva magnitud), tot i

³⁷ C. MIR, C. AGUSTÍ, (2005), *op. cit.*, pàg. 89.

que en algun cas també trobem que s'ha aplicat la presó menor o fins i tot sancions econòmiques i absolucions. Comparant aquestes dades amb les que ens ofereix C. Mir³⁸, veiem que no s'aplica el càstig mínim, però tampoc el màxim (multa i presó major, respectivament), sinó una pena intermèdia. En el cas dels robatoris, podem parlar d'unes sancions que variaran segons la tipologia del delictes, però que majoritàriament es basen en arrest major i presó menor; aquests sí que encaixen més amb les dades de penes mínimes i màximes ofertes per C. Mir, que proposen l'arrest menor com la pena mínima. En els delictes de furt, ens trobem amb un cas similar, en què el càstig més imposat seria l'arrest major, tot i que en aquest tipus de delictes detectem una certa variabilitat en la imposició de penes, ja que també hem trobat absolucions, presó menor i sancions econòmiques. Si bé s'aplicava la pena mínima, no s'ha constatat l'aplicació de la pena màxima: presó major.

Pel que fa a la resta de delictes, hem detectat que hi ha més variabilitat en l'aplicació de les penes, ja que aquestes poden anar des de l'absolució fins a la presó menor.

TIPUS DE DELICTE	QUANTITAT	PERCENTATGE
AVORTAMENT	2	2,02%
ABUSOS DESHONESTOS	2	2,02%
AMENACES	3	3,03%
ASSASSINAT	2	2,02%
CORRUPCIÓ I SOSTRACCIÓ DE MENORS	2	2,02%
ESTAFA	12	12,12%
FURT	35	36,36%
HOMICIDI	1	1,01%
IMPRUDÈNCIES	3	3,03%

³⁸ C. MIR, C. AGUSTÍ, (2005), *op. cit.*, pàg. 88.

DELINQUÈNCIA I JUSTÍCIA DURANT LA IMMEDIATA POSTGUERRA

INCENDI	2	2,02%
INFANTICIDI	2	2,02%
INFIDELITAT ALS DOCUMENTS	1	1,01%
INHUMACIÓ IL·LEGAL	1	1,01%
LESIONS	7	7,07%
PARRICIDI	1	1,01%
ROBATORI	20	20,20%
USURPACIÓ DE FUNCIONS	1	1,01%
VIOLACIÓ	2	2,02%
TOTAL	99	100%

En aquesta primera classificació de delictes ens trobem davant de la tipologia exacta que hem treballat amb la documentació i ens adonem que hi ha certs delictes que són recurrents dins la societat franquista del període de postguerra. Els delictes més freqüents foren el furt, l'estafa i el robatori, els quals constitueixen gairebé el 70% dels delictes, mentre que la resta és força proporcionada pel que fa als percentatges. Així doncs, la majoria dels delictes es cometeren contra la propietat. Hem de relacionar aquests delictes amb la situació econòmica de la població espanyola de postguerra, de manera que es delinquia per poder vendre després els productes al mercat negre i així intentar sobreviure. Tal com cita R. Moreno³⁹, a tot l'Estat es va desenvolupar una situació de precarietat alimentària donada pel racionament que va instaurar el règim, la qual va ser molt més intensa en les zones no productores, ja que no els arribaven ni les quantitats mínimes de productes bàsics. Això determinava que augmentessin els preus d'aquests productes, així com la seva comercialització en el mercat negre a gran escala. Aquesta pràctica va arribar fins al punt que els preus del mercat negre estaven condicionats per les dificultats internes del mercat i pel grau de sanció que tenia la venda de determinats productes, de

³⁹ R. MORENO, *op. cit.*, pàg. 151.

manera que si l'activitat tenia més o menys risc de sanció, aquesta condicionava que el valor del producte al mercat fos més o menys elevat. Evidentment, els productes més comercialitzats en aquest mercat eren els bàsics dins la dieta alimentària: cereals, llegums, oli, etc.

D'altra banda, els robatoris i els furtus també foren un gran problema per a la justícia del moment. Com ja hem comentat, es realitzaven per tal de sobreviure i es robaven les coses més inversemblants, per tal de després revendre-les i així treure'n uns diners extres que ajudarien a alimentar la família. En la documentació treballada trobem que alguns dels objectes robats són, per exemple, sacs, els quals després es revenien i així els infractors es procuraven un sobresou. Altres elements robats eren bicicletes, aviram, màquines d'escriure, mantes i tot tipus d'elements metàl·lics (com ara canonades i altres elements; en una de les sentències es fa referència al robatori d'elements d'un antic ferrocarril de Palamós que estava abandonat). Tot element que pogués ser susceptible de ser rebut, així com, evidentment, quantitats de diners en metàl·lic.

Gairebé tots els casos d'avortaments, assassinats, infanticidis i inhumacions il·legals corresponen a unes mateixes motivacions: les de dones que volien amagar infidelitats i que, per tant, intentaven desfer-se dels nadons sense haver de donar explicacions a la societat. Aquí podríem veure el paper que juguen els rumors, ja que en molts casos actua la mare sola o amb la confidencialitat d'un parent proper que ajuda a amagar el delicte. D'altra banda, també podem detectar com persones pròximes als processats delaten el delicte a la justícia fent visible aquest tipus de delinqüència.

Pel que fa a abusos deshonestos i corrupció de menors, no n'hi ha un percentatge gaire elevat. Igualment passa amb les amenaces, els incendis i la infidelitat als documents. En els delictes de lesions podem veure una tipologia molt variada de motius pels quals es cometen. En alguns casos, el mòbil d'aquest delicte foren baralles com a conseqüència d'algun furt, o bé per motius que no s'expliciten o fins i tot, en algun cas, perquè l'agressor havia begut massa i això el va dur a la baralla amb un altre individu. De tota manera, no podem establir una causalitat estàndard per a aquest delicte, si més no amb la documentació treballada fins al moment.

DELINQUÈNCIA I JUSTÍCIA DURANT LA IMMEDIATA POSTGUERRA

TIPOLOGIA DE DELICTES	QUANTITAT	PERCENTATGE
DELICTES CONTRA LA HONESTEDAT	8	8,08%
DELICTES CONTRA LA PROPIETAT	57	57,57%
DELICTES CONTRA LA VIDA I LA INTEGRITAT CORPORAL	16	16,16%
FALSEDATS	13	13,13%
IMPRUDÈNCIA TEMERÀRIA	4	4,04%
INFRACCIONS DE LLEIS SOBRE INHUMACIONS, VIOLACIÓ DE SEPULTURES I DELICTES CONTRA LA SALUT PÚBLICA	1	1,01%
TOTAL	99	100%

En aquesta segona classificació, hem agrupat les tipologies i casos anteriors seguint el model de l'*Anuario estadístico* de l'any 1943⁴⁰ per tal de poder fer comparacions entre els percentatges i els diferents anys. Cal esmentar que entre els delictes contra l'honestedat s'hi han comptat tots aquells relacionats amb violacions, abusos deshonestos, etc. Els delictes contra la vida i la integritat corporal engloben tots els delictes de lesions i amenaces, entre d'altres. En els delictes contra la propietat s'hi classifiquen els robatoris, els furtis i els incendis, mentre que en els delictes de falsedats hi englobaríem les estafes i la usurpació de funcions.

CONCLUSIONS

Durant els primers anys del franquisme, període de postguerra o *terror blanc* (1939-1943), trobem una societat que vivia un ambient de pesimismo i derrotisme. Hi havia una crisi econòmica greu per culpa de les conseqüències de la Segona Guerra Mundial i de la política autàrquica del

⁴⁰ *Op. cit.* Vegeu llistat de delictes del quadre. En no haver-hi cap delicte dels nostres documents que encaixi amb alguns dels que l'anuari estadístic esmenta, no s'han anotat, però els esmentem: delictes contra l'administració de justícia, contra l'honor, l'ordre públic, la Constitució, la seguretat de l'Estat, delictes de l'estat civil de les persones, delictes penats per lleis especials, jocs i rifes.

govern franquista. Els salaris eren prou baixos com per no compensar les pujades de preus dels productes, la repressió laboral va afavorir l'empobriment de la classe treballadora i, en l'àmbit rural la situació no era millor. Això va comportar una situació de fam i misèria que fou acompanyada d'epidèmies com ara el tifus i la tuberculosi.

Davant aquesta situació social i econòmica, i després d'analitzar els documents, podem concloure que la majoria de delictes es produïen per la manca de diners, menjar i altres productes, sobretot en les famílies que tenien les remuneracions més baixes. Això ens queda ben representat en la tipologia de delictes que hem consignat, en què gairebé el 70% corresponen a robatoris, furts i estafes. A més, podem comprovar com els sectors amb més processats són el primari i el secundari (27,27% i 37,19%, respectivament), sectors en què els salaris no eren tan elevats i la subsistència es feia més difícil. I si els racionaments als quals estava exposada la població no eren equitatius, això comportà que en determinades zones no arribessin ni les quantitats mínimes dels productes bàsics. La població, doncs, per alimentar-se, havia de recórrer al mercat negre i adquirir els productes essencials: llegums, cereals, etc. Com molt bé sabem, aquest mercat tenia uns preus superiors als habituals. Tot plegat influí en el fet que la població es dedicés als petits furts i robatoris, per tal d'adquirir productes susceptibles de ser venuts en el mercat negre o bé que els asseguessin l'alimentació.

Pel que fa a la procedència de les sentències, els jutjats instructors de Girona i la Bisbal d'Empordà foren els dos jutjats que originaren més sentències (39,39% i 30,30%, respectivament). En el cas de Girona sembla lògic, ja que és un partit judicial gran, mentre que en el cas de la Bisbal no ho és tant, però sí que podem suposar que hi ha molta població que es deu emmarcar dins la casuística anterior (en què la població cometia petits delictes per sobreviure) i que donaria explicació a l'elevat percentatge de sentències. En el cas del jutjat de la Bisbal, la procedència i residència de gran part dels processats pertany a poblacions baix-empordaneses (aproximadament entre un 25 i un 30% tant de procedència com de residència), mentre que en el partit judicial de Girona hi ha una diferència de percentatge respecte a la procedència; ho podríem explicar perquè Girona és capital de província i ofereix més atractiu per a tots aquells que provenen d'altres províncies buscant feina. Segurament devia ser la primera destina-

ció dels forans, tot i que després poguessin diluir-se entre la població de la resta de partits judicials. Un fet sorprenent i que cal remarcar és que si comparem la quantitat de processats amb relació a la població total del seu partit judicial, trobem que la Bisbal té un percentatge força més elevat que no cap dels altres, i que destaca fins i tot amb comparació amb el partit judicial de Girona. Així, en proporció, Girona té menys processats que la Bisbal malgrat que és més gran en població total. Podríem plantejar-nos si estem parlant d'un incís puntual o si bé a les terres de l'actual Baix Empordà hi havia més necessitats i la delinqüència era la manera de suplir les que el govern franquista no solucionava. Caldria, però, fer estudis més profunds en aquest camp per poder extreure'n una conclusió més extensa.

Els delictes contra la propietat havien estat seguits per la justícia ordinària durant la Segona República, però a partir de l'esclat de la guerra en tots aquells territoris on es va fer present el domini franquista es van començar a gestionar a través del tribunals militars, fet que es va instaurar arreu el 1939, quan Franco s'imposà a tot el territori espanyol. El mateix passà amb els delictes d'estafa i relacionats amb l'estraperlo, que a partir d'aquest moment foren seguits per la fiscalia de taxes o el jutjat de delictes monetaris, els quals agreujaren, evidentment, les penes corresponents a aquests delictes. Com hem vist, aquests delictes estan relacionats amb estafes i el mercat negre.

La resta de tipologia de delictes és aproximadament l'habitual pel context. Tenint en compte que el govern va afanyar-se a fer lleis per regular la moral catòlica i a la vegada potenciar el creixement vegetatiu (que fins aleshores havia estat negatiu, fruit de la guerra), no és d'estranyar que trobem avortament i infanticidis. Veiem com s'intenta a través de diferents lleis penalitzar l'avortament, l'adulteri, l'ús de l'anticonceptiu, etc. Malgrat que no eren els més habituals, també els hem de tenir en compte, ja que ens marquen algunes de les problemàtiques socials de l'època.

Pel que fa a les edats dels processats, la majoria són compreses entre els 18 i els 45 anys, tot i que el percentatge més elevat de processats és el comprès entre els 18 i els 25 anys; en què la majoria d'encausats són menors d'edat, ja que la majoria d'edat estava fixada als 23 anys. Com ja hem esmentat, podria ser degut a la situació socioeconòmica que patia la societat de postguerra i a la necessitat de sobreviure que tenien els processats.

Respecte a l'estat civil dels encausats, no podem extreure conclusions del tot fermes, ja que gairebé del 40% dels processats no se'ns en diu l'estat civil. De tota manera, entre dels casos en què sí que es coneix, podem dir que qui realitzava els delictes solien ser homes solters. Segurament això era molt condicionat per la societat del moment, ja que les dones tenien unes tasques assignades i un comportament a seguir, una vida més familiar i no tan social.

Si analitzem i comparem la tipologia i quantitat de delictes comesos durant el trienni 1939–1941 i els resultats de 1942, podem trobar certes diferències. És clar que cal tenir en compte que en un cas estem parlant de tres anys i en l'altre d'un sol any. Primer de tot, cal que esmentem que ens trobem davant l'augment de delictes respecte al trienni anterior, ja que al llarg del trienni trobem 121 processats mentre que el 1942 en trobem 182. De tota manera podem constatar que els delictes contra la propietat foren els que tingueren més processats, ja que en el trienni tenim un total de 57 sentències mentre que tan sols el 1942 ja tenim 145 processats.⁴¹ Tot seguit trobem els delictes de falsedats (dels quals tenim 13 sentències del trienni i 16 processats de 1942) i contra la vida i la integritat corporal (dels quals tenim 16 delictes del trienni i 13 processats el 1942). Pel que fa als delictes menys freqüents, en la nostra documentació apareixen vuit sentències referides a delictes contra l'honestedat mentre que el 1942 només hi ha un processat. Veiem, doncs, que en aquest camp hi ha un descens notable de la delinqüència, i el mateix passa amb les infraccions de lleis sobre les inhumacions, les quals disminueixen d'una sentència del trienni a cap el 1942. Tot al contrari ha passat amb els delictes d'imprudència temerària, d'un a dos processats el 1942. Així doncs, podem concloure que, en línies generals, la delinqüència tendia a augmentar en els primers anys de la dècada dels 40 i que els delictes continuaven relacionats amb la propietat i l'estafa, i per tant també molt vinculats a la situació socioeconòmica del franquisme.

⁴¹ Com podem veure, ens trobem amb la dificultat que nosaltres tenim les dades per sentències mentre que les que hem obtingut de 1942 es refereixen al total de persones processades. Malgrat tot, es fa evident que hi ha un augment de la delinqüència, ja que el nombre de processats és superior.